

Aktuální otázky lidských práv

Vážené dámy a pánové,

měsíc únor, zejména jeho druhá polovina, se odehrál ve znamení dalšího vyhrocení krize na Ukrajině. Po masakrech, jimiž vyústily více než tříměsíční nepokoje a demonstrace v Kyjevě, se misky mocenských vah definitivně obrátily v neprospěch Viktora Janukovyče, jenž byl svržen a uprchl ze země. Namísto uklidnění situace a etablování nové vlády, jež by zemi dovedla k předčasným volbám, jsme však svědky stupňujícího se napětí a vzrůstajících separatistických tendencí ve východních částech země. Ty dále rozdmýchává ruská vojenská okupace poloostrova Krym, jež vyvolala diplomatickou smršť v podobě více či méně ostrých vyjádření světových představitelů, které tuto agresi odsuzují a vyzývají Kreml, aby od své praxe obsazování strategicky výhodných částí sousedních států pod záminkou ochrany ruských obyvatel alespoň v tomto případě upustil. Jak se situace vyvine a zda dojde k další eskalaci konfliktu, zatím není zdaleka jasné.

Tématu Ukrajiny se v aktuálním čísle Bulletinu věnuje text Lindy Janků, jenž se zamýšlí nad otázkou možného uplatnění mezinárodní trestní odpovědnosti sesazeného prezidenta Janukovyče a jeho spolupracovníků

za závažná porušení lidských práv, jichž se režim vůči demonstrantům dopustil. V dalších příspěvcích tohoto čísla, pokrývajících širokou paletu lidskoprávních témat, naleznete například rozbor postavení transsexuálů v Evropě i v České republice z pera Martiny Grochové a Petra Suchánka či zamyšlení Venduly Karáskové nad důsledky absence zákona o národnostních menšinách v Litvě. Kateřina Uhlířová s Kateřinou Studeckou přináší reportáž z mezinárodního semináře na téma obchodu s lidmi v Evropě, jenž se uskutečnil koncem roku 2013 v Brně, a v sekci mezinárodní trestní spravedlnosti nepřijdete o již tradiční přehled činnosti mezinárodních trestních tribunálů za uplynulý rok.

Centrum pro lidská práva a demokratizaci v tomto roce převzalo organizační záštitu nad uspořádáním národního kola prestižní soutěže Jessup International Law Moot Court, které se konalo 21. února v prostorách Ústavního soudu v Brně. Reportáž z jeho průběhu naleznete na následujících stranách.

Zajímavé a obohacující počtení přeje
za Centrum pro lidská práva a demokratizaci
Linda Janků.

Obsah

Ukrajinský exprezident Janukovyč před Mezinárodním trestním soudem?

Jessup 2014: mořské právo na půdě Ústavního soudu

1) Mezinárodní trestní spravedlnost

| 7

Mezinárodní trestní justice: ohlédnutí za rokem 2013:

Mezinárodní trestní soud

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu

Komise Rady OSN pro lidská práva: stíháme zločiny proti lidskosti páchané v KLR

2) Evropský systém ochrany lidských práv

| 15

Soudce za Evropskou unii před Evropským soudem pro lidská práva

Transsexuálové v Evropě – představy a praxe

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva

| 18

Facebookem k emancipaci genderově nekonformních

NAFTA po 20 letech: Mexická perspektiva

Litva marně čeká na nový Zákon o národnostních menšinách

4) Česká republika a lidská práva

| 23

Lidskoprávní priority nové české vlády

Boj proti obchodu s lidmi a pomoc jeho obětem: problémy (nejen) v praxi

Na Ústavním soudu přediskriminováno?

+ Monitoring lidskoprávních publikací: Přehled aktuálních článků o lidských právech

Servis pro zájemce o lidská práva na webu Centra

Pokud se zajímáte o lidská práva, na webu Centra najdete několik zajímavých stránek, které by vám mohly usnadnit práci. Je tam například seznam letních škol, které můžete letos navštívit, včetně deadlineů, školného a odkazů.

Na webu je i *beta verze* našeho Manuálu k výzkumu lidských práv s řadou odkazů na užitečné zdroje včetně výzkumných mezinárodněprávních a lidskoprávních manuálů amerických univerzit nebo lidskoprávních blogů.

Více na www.centrumlidskaprava.cz.

Ukrajinský exprezident Janukovyč před Mezinárodním trestním soudem?

Linda Janků

Situace na Ukrajině a přicházející zprávy o vývoji tamní krize se od 20. února 2014, kdy došlo ke krvavým masakrům na náměstí Maidan Nezalezhnosti (Náměstí nezávislosti), dramaticky mění s každým dnem, či spíše každou hodinou – od sesazení prezidenta Viktora Janukovyče parlamentem, po němž brzy zmizel, aby se za několik dní „objevil“ na území Ruska, až po nestandardní vojenské pohyby ruských ozbrojených sil na Krymu a sílící obavy z rozpadu země a eskalace násilí. Stále častěji je však skloňována rovněž otázka trestní odpovědnosti vedoucích představitelů země za násilí páchané na demonstrantech a masakry, jež se v druhé polovině února v Kyjevě odehrály.

Toto téma bylo nastoleno již velmi brzy po pádu Viktora Janukovyče. Událostmi, jež se v Kyjevě odehrály a měly za následek bezmála 100 mrtvých a další stovky zraněných, se začala zabývat ukrajinská prokuratura, která na Janukovyče vydala nejprve vnitrostátní, a posléze i mezinárodní zatykač. Kromě toho však rovněž ukrajinský parlament dne 25. února 2014 odhlasoval rezoluci, podle níž je země odhodlána přenechat stíhání sesazeného prezidenta a jeho klíčových spolupracovníků za zločiny spáchané vůči demonstrantům v období mezi 21. listopadem 2013 a 22. únorem 2014 Mezinárodnímu trestnímu soudu (MTS) v Haagu [1]. Tento poněkud překvapivý postoj sice svědčí o odhodlání Ukrajiny pohnat bývalé vedoucí představitele země před spravedlnost, avšak v záměru učinit tak prostřednictvím mezinárodního tribunálu v Haagu lze sledovat několik problematických aspektů.

Přijatelnost před MTS

V první řadě je třeba zmínit, že Ukrajina není stranou Římského statutu (smlouvu podepsala již v roce 2000, k ratifikaci však dosud nedošlo). V historii fungování Mezinárodního trestního soudu již několikrát došlo k tomu, že žádost o zahájení vyšetřování soudem byla podána ze strany samotného státu, v němž ke spáchání zločinů došlo [2], podmínkou takového postupu však je, aby byl daný stát stranou Římského statutu. V případě Ukrajiny se tak nabízí pouze scénář, k jehož uplatnění došlo v případě vyšetřování povolebního násilí v Pobřeží Slonoviny, které rovněž není smluvní stranou. Stát v takovém případě deklarací dle čl.12 odst. 3 uzná jurisdikci soudu ve vztahu ke spáchaným zločinům, na základě čehož pak může žalobce MTS v souladu s čl. 15 Římského statutu rozhodnout o zahájení vyšetřování *proprio motu*, tj. z vlastní

Demonstrant zraněný při střetech v Kyjevě, 18. 2. 2014. Foto: Mstyslav Chertov, www.wikimedia commons.org.

iniciativy. První část uvedeného postupu Ukrajina patrně splnila prostřednictvím výše zmíněné rezoluce parlamentu ze dne 25. února 2014. Je však otázka, zda dle posouzení žalobkyně Fatou Bensoudy (a následně i soudců vyšetřovacího senátu MTS, kteří návrh žalobce na zahájení vyšetřování z vlastní iniciativy schvalují) situace na Ukrajině splňuje parametry pro zahájení vyšetřování dle Římského statutu.

Jednou z věcí, jež by nepochybně byly zvažovány, je otázka přijatelnosti a výkonu jurisdikce MTS s ohledem na princip komplementarity. Podle něj mají primární zodpovědnost za stíhání zločinů dle mezinárodního práva samy státy a MTS působí pouze jako pojistka pro zamezení beztrestnosti v případech, kdy vyšetřování a stíhání ze strany národních orgánů není z důvodů vymezených Římským statutem možné. Problém komplementarity jurisdikce MTS by patrně bylo možné vyřešit s poukazem na neochotu Ukrajiny Janukovyče stíhat [3], je však otázka, jak by přitom bylo posouzeno dosavadní vyšetřování, jež je vedeno ukrajinskou prokuraturou a jež vedlo k vydání mezinárodního zatykače na Viktora Janukovyče a žádosti o jeho extradici ze strany Ruska [4].

Dále je třeba se zabývat otázkou, zda na Ukrajině došlo ke spáchání některého ze zločinů vymezených v Římském statutu. Janukovyč a jeho spolupracovníci jsou zatím na Ukrajině prokuraturou stíháni za masovou vraždu. Ve výše zmíněné rezoluci pak ukrajinský parlament činy bývalého vedení země označil za zločiny proti lidskosti. Podle něj došlo pod vedením Janukovyče během tříměsíčních protivládních protestů k systematickému zneužití státní moci, kdy se příslušníci policie dopouštěli systematického a nedovoleného násilí vůči demonstrantům, jež mělo za následek přes 100 mrtvých a 2000 zraněných, přičemž docházelo k jejich svévolnému zadržování a mučení (mimo jiné týrání mrazem či polévání vodou při mínus 10 stupních). Přestože se nepochybně jedná o závažné zločiny a porušení lidských práv, lze mít pochybnosti o tom, zda tyto činy naplnily podmínky požadované pro jejich kvalifikaci jako zločinů proti lidskosti. Neexistuje přesná hranice počtu obětí ani jiná exaktní kritéria, jež by určovala hranici, při jejímž překročení lze určité jednání již označit za zločin proti lidskosti. Obecně však platí, že se musí jednat o činy dostatečně závažné a rozsáhlé. Právě kritérium závažnosti, podle něhož úřad žalobkyně MTS provádí selekci případů, jimiž se bude zabývat, přitom v daném případě nemusí být splněno. Odpověď na tuto otázku a posouzení celé situace nicméně záleží pouze na žalobkyni, na jejíž hodnocení si případně budeme muset počkat.

Imunita hlavy státu?

Dalším problémem, na který by snaha o stíhání Janukovyče (nejen na mezinárodní, ale i na národní úrovni) mohla teoreticky narazit, je také otázka jeho imunity coby hlavy státu. Přestože totiž Janukovyč postavení prezidenta na Ukrajině již *de facto* ztratil, *de iure* tato

otázka zcela jednoznačná není. Sám Janukovyč své odvolání z funkce prezidenta pokládá za nezákonné a provedené v rozporu s ukrajinskou ústavou a nadále se pokládá za úřadující hlavu státu [5]. Přestože tato prohlášení ukazují z politického hlediska především na neschopnost uznat porážku a důstojně (alespoň v rámci možností) ukončit svou politickou kariéru, z právního hlediska je věc o něco komplikovanější. Právní hodnocení, podle nichž postup ukrajinského parlamentu vedoucí k sesazení Janukovyče nebyl v souladu s ústavou a nenaplnil parametry impeachmentu dle ukrajinské ústavy, totiž nelze tak snadno pominout [6]. Samozřejmě lze argumentovat tím, že při revoluci zpravidla nebývá beze zbytku naplněna litera ústavních předpisů – v opačném případě by se ostatně nejednalo o revoluci. Je ovšem otázka, jak by takový argument obstál před soudem v rámci případného trestního řízení. Argument imunity úřadujících hlav států, jež vyplývá z mezinárodního obyčejového práva, má přitom tradičně velmi silnou váhu, jež v praxi řady států neustupuje ani před zatykačem vydaným Mezinárodním trestním soudem [7]. Je proto možné očekávat, že by argument imunity hlavy státu mohli Janukovyčovi obhájci v případném trestním řízení vůči jeho osobě vznést [8].

V praxi bude nepochybně záležet také na tom, jak se k věci postaví mezinárodní společenství. Zatímco z Evropy zaznívají hlasy uznávající legitimitu kroků ukrajinského parlamentu, pozice Ruska napovídá spíše o opaku, přestože jasné vyjádření k otázce současného postavení Janukovyče zatím z Kremlu nezaznělo. Postoj Ruska je přitom klíčový, neboť Janukovyč se v současné době nachází na jeho území a na Ukrajinu (ani do jiné země, jež uznává legitimitu nového vedení země a hrozilo by v ní jeho předání ukrajinským orgánům) se pravděpodobně za dané situace nevydá.

Demonstranti v Kyjevě, 26. 11. 2013. Foto: Mstyslav Chernov, www.wikimedia commons.org.

Otázka faktické dosažitelnosti Janukovyče pro účel případného trestního stíhání vystoupila na povrch již ve chvíli, kdy Rusko nereagovalo na žádost Ukrajiny ze dne 28. února 2014 o jeho extradici na základě vydaného mezinárodního zatykače. Lze očekávat, že podobně by ruské orgány postupovaly rovněž v případě zatykače vydaného Mezinárodním trestním soudem. Rusko totiž (nikoli překvapivě) není stranou Římského statutu, což limituje jeho povinnost se soudem jakkoli spolupracovat.

Více otázek než odpovědí

Jak je vidět, přestože rezoluce ukrajinského parlamentu, podle níž má být stíhání Janukovyče a jeho spolupracovníků přenecháno Mezinárodnímu trestnímu soudu, vyznívá poměrně jednoznačně, ve skutečnosti tomu tak zdaleka není. Pouze vývoj následujících týdnů a měsíců ukáže, zda může představa Janukovyče souzeného v Haagu získat konkrétnější obrysy či nikoli.

Poznámky:

[1] Kromě Viktora Janukovyče se má jednat rovněž o bývalého ministra vnitra Vitalije Zacharčenkova a bývalého generálního prokurátora Viktora Pšonku. Text rezoluce ukrajinského parlamentu v angličtině je dostupný na: <http://rada.gov.ua/en/news/News/News/88413.html>.

[2] Tzv. self-referrals využily v prvních letech fungování MTS například Demokratická republika Kongo, Uganda či Středoafriká republika.

[3] Obdobně i v případě Pobřeží Slonoviny došlo k tomu, že stíhání bývalého prezidenta Laurenta Gbagba země „přenechala“ MTS, zatímco ostatní osoby údajně zodpovědné za spáchané zločiny jsou stíhány vnitrostátními orgány. V případě Ukrajiny přitom lze mít pochopení pro obavu, že by „domácí“ stíhání Viktora Janukovyče, jenž má stále zejména na východě země své příznivce, mohlo dále rozjitřit vypjatou atmosféru a destabilizovat vnitropolitickou situaci.

[4] Viz Craggs, Ryan: *Yanukovych Extradition: Ukraine Officially Asks Russia To Extradite Ukrainian President*. 28 February 2014 (<http://www.huffingtonpost.com/2014/02/28/yanuko->

http://www.huffingtonpost.com/2014/02/28/yanukovich-extradition-ukraine-asks-russia-to-extradite-president_n_4875830.html).

[5] Viz tisková konference Viktora Janukovyče uspořádaná dne 28. února 2014, živý záznam dostupný na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/zive-vysilani/videozaznam-550204-janukovyc-krym-musi-patrit-do-siroke-ukrajiny/>.

[6] Janukovyč nepodepsal zákony schválené parlamentem, podle nichž byla obnovena ústava platná v letech 2004 až 2010. Podpis prezidenta je však nutnou součástí legislativního procesu, následkem čehož je zpochybňována právní relevance těchto opatření. Dle takto „obnovené“ ústavy pak došlo rovněž k sesazení Janukovyče z funkce prezidenta. I kdyby však bylo sesazení posuzováno z hlediska do té doby platné ústavy z roku 2010 (ustanovení o proceduře impeachmentu je v obou ústavách shodné), je otázka, zda k naplnění ústavou požadovaných podmínek došlo. Ta totiž předpokládá souhlas třípětinové většiny v parlamentu (tj. 338 poslanců, pro odvolání Janukovyče však hlasovalo 328 zákonodárců) a přezkum rozhodnutí Ústavním soudem. Bližší viz např. Sindelar, Daisy: *Was Yanukovych's Ouster Constitutional?* 23 February 2014 (<http://www.rferl.org/content/was-yanukovychs-ouster-constitutional/25274346.html>).

[7] Názorně to ilustruje případ súdánského prezidenta Umara Al-Bašíra, v jehož případě je navíc pozice MTS posílena skutečností, že jurisdikce soudu byla aktivována rezolucí Rady bezpečnosti OSN.

[8] Imunitou úřadující hlavy státu by v krajním případě bylo možné argumentovat až do vypršení Janukovyčova řádného pětiletého funkčního období, k čemuž dojde 25. února 2015. Lze si představit, že pokud by otázka imunity Janukovyče byla skutečně vznesena, Ukrajina by jej této imunity mohla rozhodnutím parlamentu zbavit – to by však bylo možné zároveň pokládat za implicitní uznání toho, že je Janukovyč stále ve funkci.

Sřet vojáků s protestujícími v Kyjevě, 1.12. 2013. Foto: Mstyslav Chermov, www.wikimedia commons.org.

Jessup 2014: mořské právo na půdě Ústavního soudu

Tereza Doležalová

Zatímco si někteří vysokoškolští studenti ještě užívali prázdnin a jiní se teprve pomalu seznamovali s povinnostmi, které jim nový semestr přinese, osm statečných studentů z právnických fakult Univerzity Karlovy v Praze a Univerzity Palackého v Olomouci na půdě Ústavního soudu ČR bojovalo o potopenou loď či o odškodné za vyhubení vzácné ryby. Centrum pro lidská práva a demokratizaci totiž 21. února v Brně pořádalo ústní část národního kola celosvětové soutěže v simulovaném soudním jednání před Mezinárodním soudním dvorem, která nese název Jessup 2014.

Z Ústavního soudu, respektive dvou jeho senátních zasedacích místností, se na chvíli stal Mezinárodní soudní dvůr a ze studentů z Olomouce (Renaty Burdové, Bohdany Pagáčové, Ivany Procházkové a Tomáše Zimolky) a Prahy (Jiřího Culky, Ludmily Halajové, Ondřeje Svobody, Ivety Vondráškové a Veroniky Zachové) obhájci smyšlených přímořských států s exotickými názvy: Ritania a Amalea. Stejně exotické bylo i téma letos již 55. ročníku soutěže. Tvůrci případu spolupracující s organizací ILSA (International Law Students Association), která soutěž zastřešuje a pod jejíž taktovkou se odehrává i dubnové mezinárodní finále v americkém Washingtonu, D.C., se tentokrát zaměřili na mořské právo. Vytvořili komplikovaný příběh, v němž hraje roli vrak lodi naložený vydrancovanými poklady a potopený na území nikoho, vzácná ryba vyhubená v důsledku nešetrné těžby či jistý pan Oscar de Luz po pronásledování na moři dopadený a souzený cizím státem.

Přinejmenším otázka vlastnictví nalezeného vraku je přitom jablkem sváru i mezi skutečnými odborníky na mezinárodní právo veřejné. Kdo, pokud vůbec, má právo přes pět set let potopený vrak vyzvednout a porušit tak jedinečný ekosystém, který se kolem něj vytvořil? A komu patří poklady, které posádka lodi „nabyla“ v průběhu své cesty často ne příliš mírumilovným způsobem? Možných odpovědí je vícero, stejně jako způsobů argumentace. Všechny jsou přitom v době, kdy díky technologiím není nereálné vyzvednout poklady z korábů objevitelů Ameriky, podobně zajímavé. Při absenci relevantního ustanovení v Úmluvě o mořském právu (United Nations Convention on the Law of the Sea) může být loď označena za opuštěný původně soukromý majetek, který si tedy může přisvojit jeho nálezce, či za majetek státu, který často významnou měrou objevitelské výpravy financoval. Stejně tak její náklad může být považován za ukradený lup či za kořist získanou legitimně v Hugem Grotiem definované spravedlivé válce.

Podle mínění soudců písemné (Mgr. Ivan Cisár; Mgr. Eva Hladká; JUDr. Mgr. Pavel Molek, Ph.D., LL.M.) i ústní (Mgr. Jan Kratochvíl, Ph.D., LL.M.; Mgr. Lenka Popovičová; JUDr. Petr Válek, Ph.D., LL.M.) části národního kola si ale i s takto komplikovanými právními otázkami dokázali letošní soutěžící znamenitě poradit. Někteří znamenitěji než jiní. Renata Burdová z Univerzity Palackého v Olomouci ohromila soudce i publikum svým řečnickým uměním a pražská Univerzita Karlova pak excelovala ve svém písemném podání. Za nejlepší tým, tedy tým, který se podívá do Washingtonu a dozví se, jak by spor řešili jeho tvůrci případně další přední světoví odborníci na mezinárodní právo veřejné, pak byl letos prohlášen tým z Univerzity Karlovy.

Nutno ovšem říci, že se tak stalo po pečlivém přepočítávání velmi vyrovnaných bodů a že tedy důvod k oslavě měly týmy oba. A jak jinak slavit úspěch v letošním Jessupu než rautem s plody moře, jenž pro soutěžící i soudce mohlo Centrum pro lidská práva a demokratizaci uspořádat díky štědrému daru advokátní kanceláře White & Case, výhradního sponzora národního kola.

1) Mezinárodní trestní spravedlnost

Mezinárodní trestní justice: ohlédnutí za rokem 2013

Ani v tomto roce nebudou naši čtenáři ochuzeni o přehled toho, co se událo v oblasti mezinárodní trestní justice za uplynulý rok 2013. Letos poněkud netradičně až v únorovém čísle přinášíme ohlédnutí za činností Mezinárodního trestního soudu (MTS), Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY) a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR).

Mezinárodní trestní soud

Veronika Bazalová

Leden 2013

Po šesti měsících předběžného zkoumání zahájila v půlce ledna žalobkyně MTS Fatou Bensouda oficiální vyšetřování situace v Mali (blíže viz Bulletin 2/2013). V roce 2012 se v Mali rozhořel konflikt mezi vládou a povstaleckými skupinami o nezávislost severní malijské oblasti. Celou situaci Mali oznámilo žalobkyni v červenci 2012, šlo tedy o tzv. *self-referral* dle čl. 14 Římského statutu. Žalobkyně má pravomoc vyšetřovat zločiny spáchané na území Mali od ledna 2012.

V lednu také došlo na ratifikaci dodatků Římského statutu. Lucembursko se stalo čtvrtým státem, který přijal dodatky týkající se zločinu agrese a válečných zločinů. Soud má pravomoc stíhat zločiny agrese, jakmile třicet států ratifikuje tento dodatek a dvě třetiny členských států v roce 2017 nebo později odsouhlasí aktivaci této pravomoci.

Únor 2013

Côte d'Ivoire ratifikovalo Římský statut a stalo se tak jeho 122. smluvním státem. Côte d'Ivoire rozšířilo řady afrických členských států na 34.

Březen 2013

Soudce MTS Anthony T. Carmona rezignoval na svou funkci poté, co se stal prezidentem Trinidadu a Tobaga (blíže viz Bulletin 2/2013).

Dne 22. března 2012 se Bosco Ntaganda, vojenský velitel skupiny vzbouřenců v Demokratické republice Kongo, dobrovolně vydal MTS. Soud na něj vydal dva zatykače v letech 2006 a 2012 pro podezření ze spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Jde o první případ, kdy se podezřelá osoba dobrovolně vzdala Soudu. Přípravný senát II rozhodl, že slyše-

ní pro potvrzení obvinění (*confirmation of charges*), které je nezbytné pro zahájení hlavního líčení (*trial*), proběhne v září 2013. Později bylo slyšení odročeno na únor 2014.

Žalobkyně stáhla obžalobu proti Francisu Kirimi Muthaurovi, vysoce postavenému úředníku keňské vlády. Ten byl jedním z původní šestice podezřelých, jež se měla podílet na organizaci násilností po keňských prezidentských volbách v roce 2007. Žalobkyně stáhnutí obžaloby zdůvodnila tím, že vzhledem ke stávajícím důkazům je pouze malá pravděpodobnost, že by obžaloba byla úspěšná (blíže viz Bulletin 3/2013).

Na konci března Estonsko ratifikovalo dodatky k Římskému statutu týkající se zločinu agrese a válečných zločinů.

Květen 2013

Komory oznámily žalobkyni svá podezření o spáchání mezinárodního zločinu státem Izrael na lodi plující pod jeho vlajkou směřující s humanitární pomocí do pásma Gazy (blíže viz Bulletin 9/2013). Izraelská armáda v květnu 2010 zadržela šest lodí plujících pod rozličnými vlajkami, z nichž jedna byla i komorská. Při této operaci bylo zabito devět lidí.

Na konci května 2013 přípravný senát I rozhodl, že řízení proti Saif al-Islam Kaddáfimu před MTS je přípustné. Libye namítala nepřípustnost z toho důvodu, že již sama aktivně Kaddáfího vyšetřovala. Soud ovšem rozhodl, že Libye dostatečně neprokázala, že vyšetřuje stejnou věc jako MTS dle čl. 17 Římského statutu (blíže viz Bulletin 10/2013) [1].

Červen 2013

Přípravný senát I ve věci prezidenta Côte d'Ivoire Laurenta Gbagba odložil vydání rozhodnutí potvrzující jeho obvinění ze spáchání zločinů proti lidskosti.

Komorská loď Mavi Marmara, jež byla zadržena izraelskou armádou. Foto: Free Gaza movement, www.commonswikimedia.org.

To je nezbytné pro posun řízení do fáze hlavního líčení. Přípravný senát vyzval žalobkyni k tomu, aby poskytla Soudu více důkazů (blíže viz Bulletin 6/2013). Závěrečná písemná podání jednotlivých stran mají být předložena do konce února a poloviny března 2014.

Botswana a Německo ratifikovaly dodatky k Římskému statutu týkající se zločinu agrese a válečných zločinů.

Červenec 2013

Soud se již poněkolikáté neúspěšně pokoušel o vydání súdánského prezidenta Umara al-Bašíra (blíže viz Bulletin 7/2013). Na toho byly vydány zatykače v letech 2009 a 2010 pro podezření ze spáchání zločinů proti lidskosti, válečných zločinů a genocidy. Al-Bašír se v červenci objevil na summitu o zdraví pořádaném Africkou unií v nigerijském městě Abuja. Nigérie jako členský stát MTS měla okamžitě al-Bašíra zatknout a předat Soudu. Přípravný senát II se tohoto ve svém rozhodnutí ze dne 15. července vůči Nigérii dožadoval. K zatčení al-Bašíra ovšem nedošlo. Al-Bašír byl pouze donucen dvoudenní summit opustit předčasně již první den [2]. Nigérie svou neaktivitu odůvodnila tím, že konala v souladu s dřívějším rozhodnutím Africké unie nespolutracovat se Soudem v případě vydání al-Bašíra [3].

Září 2013

Na začátku září keňský parlament hlasoval o odstoupení země od Římského statutu. Keňský parlament schválil návrh na zrušení keňského zákona o mezinárodních zločinech (*International Crimes Act*), který implementuje Římský statut do keňského právního řádu. Tímto se Keňa chce do budoucna zbavit veškerých povinností vůči MTS. Rozhodnutí parlamentu ovšem musí být vykonáno keňskou exekutivou, která již dříve byla v tomto ohledu nečinná. Rozhodnutí keňského parlamentu je tak pouze začátkem legislativního procesu a těžko říci, zda na jeho konci bude konkrétní návrh nějakého zákona. Jedná se tak především o politické gesto.

Dne 10. září 2013 bylo zahájeno hlavní líčení ve věci Williama Samoei Ruta a Joshui Arap Sanga, vysoce postavených politiků v Keni. Obžalovaní v úvodu jednání svou vinu popřeli. Očekává se, že v rámci hlavního líčení bude žalobkyně potřebovat několik měsíců pro předložení všech důkazů. Následně bude mít několik měsíců k dispozici obhajoba.

Říjen 2013

Shromáždění Africké unie (*African Union Assembly*)

Umar al-Bašír, prezident Súdánu, sřiháný před MTS. Foto: U.S. Navy photo, www.commonswikiimedia.org.

uspořádalo mimořádný summit o vztahu mezi africkými zeměmi a Mezinárodním trestním soudem. Rozhodnutí Shromáždění AU požaduje pozastavení trestních řízení proti keňskému prezidentovi Uhuru Kenyattovi a jeho zástupci Williamu Samoei Rutovi do doby, po kterou budou vykonávat svou funkci. Dále se afričtí představitelé dohodli na rychlém zavedení trestní jurisdikce Afrického soudu pro lidská práva a práva národů. Obávané masové odstoupení afrických zemí od Římského statutu se nekonalo. [4]

Přípravný senát I rozhodl, že řízení proti Abdullovi al-Senussimu (situace v Libyi) je v současnosti před MTS nepřijatelné, jelikož je stejná věc vyšetřována libyjskými orgány (blíže viz Bulletin 10/2013).

MTS zveřejnil zatýkácí rozkaz na Charlese Blé Goudého, bývalého ministra Côte d'Ivoire. Rozkaz byl vydán již 21. prosince 2011, ovšem zveřejněn byl až nyní. Goudé je podezřelý z nepřímého spolupachatelství na zločinech proti lidskosti (vraždy, znásilnění, pronásledování a jiných nelidských činů).

MTS zveřejnil zatýkácí rozkaz na keňského občana Waltera Osapiri Barasu. Rozkaz byl vydán 2. srpna 2013. Barasa je podezřelý z trestných činů proti výkonu spravedlnosti dle čl. 70 Římského statutu, konkrétně z pokusu o podplácení svědka.

Bylo ukončeno řízení proti Salehu Jerbovi (situace v Darfúru, Súdánu). Důvodem je jeho úmrtí v dubnu 2013 v boji mezi dvěma povstaleckými skupinami v severním Darfúru.

Andora, Kypr, Slovinsko a Uruguay ratifikovaly dodatky k Římskému statutu týkající se zločinu agrese a válečných zločinů.

Listopad 2013

Na místo v březnu odstoupivšího soudce Carmony byl Shromážděním smluvních stran (*Assembly of States*)

Parties) zvolen Geoffrey A. Henderson, rovněž z Trinidadu a Tobaga.

Projednáací senát II oznámil, že rozsudek v řízení proti Germain Katangovi (situace v Demokratické republice Kongo) bude vydán 7. února 2014. Toto datum bylo v únoru 2014 znovu posunuto, tentokrát na 7. března 2014.

Byly zatčeny čtyři osoby podezřelé z trestných činů proti výkonu spravedlnosti v souvislosti s trestním řízením vedeným proti Jean-Pierre Bembovi. Bemba, konžský politik a velitel jedné z povstaleckých skupin, je obžalován ze zločinů proti lidskosti spáchaných na území Středoafričské republiky. Bemba, dva členové jeho obhajoby, jeden člen jeho povstalecké skupiny a jeden svědek obhajoby jsou podezřelí z pokusu o podplácení svědka a vědomého předkládání nepravdivých či padělaných důkazů.

Úřad žalobkyně vydal *policy paper*, který přibližuje pravidla a praxi provádění předběžných zkoumání, a zprávu o předběžných zkoumáních za poslední rok (blíže viz Bulletin 12/2012).

Belgie ratifikovala dodatky k Římskému statutu týkající se zločinu agrese a válečných zločinů.

Prosinec 2013

Chorvatsko ratifikovalo dodatky k Římskému statutu týkající se zločinu agrese a válečných zločinů. [5]

Poznámky:

[1] Při rozhodování, zda je před vnitrostátními orgány vyšetřována stejná věc jako před MTS, se Soud řídí testem stejné osoby/stejného jednání (*same person/same conduct test*), který byl vytvořen v rozhodovací praxi Soudu (blíže viz řízení ve věci Lubanga).

[2] Súdánské autority udávají, že se nejednalo o odjezd předčasný. Al-Bašír měl údajně již předem naplánované jiné povinnosti.

[3] Jedná se o rozhodnutí Shromáždění Africké unie z 3. července 2009, bod 10 (AU Summit Decision on the Meeting of African States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC), Assembly/AU/Dec 245(XIII), July 2009; http://www.au.int/en/sites/default/files/ASSEMBLY_EN_1_3_JULY_2009_AUC_THIRTEENTH_ORDINARY_SESSION_DECISIONS_DECLARATIONS_%20MESSAGE_CONGRATULATIONS_MOTION_0.pdf).

[4] Veškeré dokumenty a rozhodnutí z tohoto summitu jsou k dispozici na speciálních webových stránkách Africké unie (<http://summits.au.int/en/icc>).

[5] Ke dni 21. ledna 2014 ratifikovalo dodatky k Římskému statutu týkající se zločinu agrese a válečných zločinů již 13 států.

Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

Kateřina Studecká

Leden 2013

První významnou změnou ve fungování Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY) v roce 2013 bylo uzavření kanceláří v Záhřebu a Prištině ke dni 31. 12. 2012, k němuž došlo v souladu se strategií postupného ukončení činnosti tribunálu (v minulosti již byly uzavřeny pracoviště v Banja Luce a Skopje) [1]. Nadále zůstaly aktivní kanceláře v Bělehradu a Sarajevu.

ICTY vydal rozhodnutí v případě Ratko Mladiće o povinnosti obžalovaného uhradit náklady obhajoby do výše 60 992 EUR.

Únor 2013

V únoru došlo k vydání významného rozhodnutí odvolacího senátu, který zvrátil odsuzující rozsudek projednáacího senátu z roku 2011 proti Momčilo Perišićovi (blíže k tomuto rozhodnutí viz Bulletin č. 7/2013). Projednáací senát jej odsoudil k 27 letům odnětí svobody za napomáhání a nabádání ke spáchání zločinů proti lidskosti a porušení zákonů a zvyklostí vedení války v letech 1993 až 1995 v Sarajevu a v Srebrenici. Dále byl odsouzen na základě odpovědnosti nadřízeného za nepotrestání zločinů proti lidskosti a porušení zákonů a zvyklostí vedení války v květnu roku 1995 v Záhřebu. Odvolací senát však dospěl k názoru, že nebylo prokázáno nade vší pochybnost, že Momčilo Perišić z pozice náčelníka Generálního štábu Jugoslávské armády skutečně napomáhal zločinům spáchaným

Logo ICTY. Foto: Popadus, www.commons.wikimedia.org.

Vojsky Republiky srbské. Dále uvedl, že projednací senát nevzal v úvahu všechny důkazy týkající se míry kontroly Momčilo Perišiće nad Srbskou armádou Krajiny, jejíž příslušníci páchali zločiny v květnu 1995 v Záhřebu. Důkazy, které projednací senát k dispozici měl, podle něj neprokazují nade vší pochybnost, že Perišić měl efektivní kontrolu nad touto armádou, a tak byl odsuzující rozsudek zrušen a odvolací senát nařídil okamžité propuštění Perišiće na svobodu.

Březen 2013

Dne 27. března byli odsouzeni k 22 letům odnětí svobody Mićo Stanišić (srbský ministr vnitra) a Stojan Župljanin (v rozhodné době velitel Regionálního bezpečnostního centra v Banja Luce a později také člen Krizového štábu Srbské autonomní oblasti Krajina na území dnešního Chorvatska). Oba muži byli odsouzeni za téměř stejné zločiny, tedy za perzekuci a zločiny proti lidskosti a za porušení zákonů a zvyklostí vedení války. Mićo Stanišić se zločinů dopustil ve 20 obcích Bosny a Hercegoviny, Stojan Župljanin „pouze“ v osmi. Župljanin byl však shledán vinným také za exterminaci jako zločin proti lidskosti, Stanišić byl v tomto bodě osvobozen. Projednací senát vzal za prokázané nade vší pochybnost, že oba jednali

v rámci tzv. společného zločineckého plánu (Joint Criminal Enterprise) s úmyslem trvale odstranit nesrbské obyvatelstvo z plánovaného srbského území. Řízení započalo v září 2009 a v jeho průběhu soud vyslechl 199 svědků a přijal 4 337 důkazů.

Odvolací senát 7. března 2013 ukončil odvolací řízení s Milanem Gverem, který dne 17. února 2013 zemřel. Všechny strany sporu se proti rozhodnutí odvolaly dne 13. května 2013.

Květen 2013

V měsíci květnu vydal tribunál několik odsuzujících a osvobozujících rozhodnutí. Odsouzeno bylo šest vysoce postavených úředníků z případu Prlić a další za zločiny proti lidskosti, za porušení zákonů a zvyklostí vedení války a za závažná porušení Ženevských úmluv. Čtyři z nich (Prlić, Stojić, Petković, Čorić) byli shledáni vinnými ve všech 22 bodech obžaloby a trest odnětí svobody jim byl vyměřen v trvání 25, 20, 20 a 16 let. Praljak byl shledán vinným ve dvaceti bodech obžaloby a odsouzen k 20 letům vězení a Pušić pak v osmnácti bodech obžaloby a odsouzen k 10 letům za mřížemi. Příklad Prlić a další představoval jedno z největších a nejsložitějších řízení v historii tribunálu - probíhalo od roku 2006 a soud během něj vyslechl

více než 200 svědků a rozsudek včetně disentů soudců Antonettiho a Trechsela čítá více než 2600 stran.

Jovica Stanišić a Franko Simatović byli zproštěni obžaloby rozsudkem ze dne 30. května (blíže viz Bulletin č. 7/2013). Nebylo prokázáno, že by jednali v rámci společného zločineckého plánu s úmyslem trvale odstranit nesrbské obyvatelstvo ze Srbských autonomních oblastí, ani že by ke zločinům spáchaným speciálními jednotkami na těchto územích napomáhali či nabádali. Zproštění obžaloby u těchto dvou klíčových přívrženců Slobodana Miloševiče vyvolalo velkou vlnu nevole. Americko-chorvatský obhájce Mišetić, který před ICTY obhajoval chorvatského generálporučíka Ante Gotovinu, jej označil za groteskní a prohlásil, že tímto v podstatě ICTY řekl, že na zločinech spáchaných v Bosně se podílel Záhřeb a Bělehrad ne [2]. Obžaloba se v červnu proti rozhodnutí odvolala.

Červenec 2013

V případě Radovana Karadžiće došlo k dalšímu posunu, když odvolací senát zrušil rozhodnutí projednacího senátu z minulého roku, kterým byl Karadžić zproštěn obžaloby v bodu jedna, tedy ze spáchání trestného činu genocidy. Odvolací senát shledal, že v důkazech je možné spatřovat akty genocidy a v jednání Karadžiće úmysl ke spáchání tohoto trestného činu, a tak Karadžić, který se v odvolacím řízení zastupoval sám, znovu čelí obviněním z genocidy.

Září 2013

Projednací senát v případě Gorana Hadžiće navštívil ty oblasti východního Chorvatska, kde mělo dojít ke zločinům, z nichž je Hadžić obžalován. Hadžić byl ze všech 161 osob obžalovaných tribunálem zatčen jako poslední v červenci 2011.

Delegace Mezinárodního výboru Červeného kříže provedla inspekci vazebního oddělení tribunálu, která se uskutečňuje každoročně od roku 1995 pro zajištění mezinárodně uznaných standardů vazby [3].

Říjen 2013

Předsedou ICTY byl znovuzvolen Theodor Meron. Stalo se tak i přes kontroverze, které vyšly během roku najevo, týkající se nestandardních tlaků na řešení některých kauz (blíže viz Bulletin č. 7/2013).

Předseda Meron také v říjnu představil Valnému shromáždění OSN již dvacátou výroční zprávu a uvedl, že období mezi srpnem 2012 a 2013 bylo dosud na rozsudky nejpłodnějšími obdobími tribunálu (pět prvostupňových rozsudků a čtyři odvolací rozsudky, také čtyři rozsudky ve věcech pohrdání soudem). Řízení aktuál-

ně probíhá ještě ve čtyřech případech, v sedmi probíhá řízení odvolací. Předseda Meron připomněl, že případná odvolání v případech Mladić, Karadžić, Hadžić a Šešelj budou již spadat pod jurisdikci Mezinárodního zbytkového mechanismu pro trestní tribunály [4]. Nejdéle by mělo trvat projednání odvolání v případě Prlić et al., jehož ukončení je předpovídáno na polovinu roku 2017. Radu bezpečnosti zpravil o činnosti tribunálu předseda Meron na začátku prosince 2013.

Listopad 2013

V Sarajevu proběhla dvoudenní konference k dvacátému výročí fungování tribunálu. Mezi účastníky, kterých bylo více než 200, nechyběl předseda ICTY Theodor Meron, člen Předsednictva Bosny a Hercegoviny Bakir Izetbegović, srbský prokurátor pro válečné zločiny Vladimir Vukčević nebo starosta Sarajeva Ivo Komšić. Témata konference se týkala širokého spektra otázek od úspěchů činnosti tribunálu a odkazu, který v bývalé Jugoslávii zanechal, až po mechanismus ochrany svědků a obětí v řízeních o válečných zločinech [5].

Prosinec 2013

Tribunál informoval o spuštění nového online nástroje pro vyhledávání rozhodnutí ICTY a rozhodnutí odvolacího senátu ICTR (odvolací senát pro ICTY působí také jako odvolací senát ICTR, proto je v tomto rozsahu databáze společná). Celá databáze judikatury těchto soudů je nyní mnohem dostupnější jak profesionálům z oblasti mezinárodního trestního práva, tak studentům a dalším mezinárodně trestněprávním nadšencům [5].

Poznámky:

[1] Informace o strategii postupného ukončení činnosti tribunálu jsou k nalezení na webu ICTY <http://www.icty.org/sid/10016>.

[2] Ante Gotovina byl také nakonec zproštěn obvinění, ale až v rámci odvolacího řízení. U Stanišiće a Simatoviće o jejich nevině rozhodl už projednací senát.

[3] Tisková zpráva o inspekci je k nalezení na webu ICTY <http://www.icty.org/sid/11377>.

[4] Mezinárodní zbytkový mechanismus pro trestní tribunály vykonává na základě rezoluce Rady bezpečnosti č. 1966 z roku 2010 základní funkce ICTY od července 2013 (a ICTR od července 2012) vedoucí k úplnému splnění závazků a definitivnímu ukončení činnosti těchto ad hoc tribunálů.

[5] Více informací o konferenci na <http://www.icty.org/sid/11420>.

[6] Databáze je dostupná přes <http://unmict.org/cld.html>.

Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu

Kateřina Studecká

Únor 2013

Dne 4. února 2013 vydal odvolací senát Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (ICTR) osvobuzující rozsudek v případě vedeném proti Justinu Mugenzimu a Prosperu Mugiranezovi, které projednací senát odsoudil k 30 letům odnětí svobody za spiknutí za účelem spáchání genocidy a za veřejné podněcování ke spáchání genocidy (bližší viz Bulletin č. 3/2013). Předseda organizace IBUKA (Umbrella of associations of the survivors of the Genocide against Tutsi) prof. Jean Pierre Dusingizemungu pronesl, že osvobození představuje poslední hřebík do rakve obětí rwandské genocidy a ránu do obličeje těm, kteří přežili.

Květen 2013

Odvolací senát potvrdil rozhodnutí ICTR o přearažení případu vedenému proti Bernardovi Munyagisharimu k národnímu soudu. Munyagishari s přearažením nesouhlasil a žádal, aby byl souzen před ICTR, mj. z důvodu nepřijatelného zpoždění, které přearažením vznikne, nebo proto, že podle něj přearažením dojde k porušení principu presumpce nevin. K tomuto názoru Munyagishari dospěl na základě prohlášení rwandských autorit, že na osoby přearažené od ICTR k národnímu soudu se budou vztahovat pravidla o vazbě účinná u Zvláštního soudu pro Sierra Leone. Všechny argumenty pro zrušení přearažení k národnímu soudu však odvolací senát odmítl jako nedůvodné. Munyagishariho případ je jedním z deseti případů přearažených pod národní jurisdikci Rwandy.

Listopad 2013

Předseda ICTR Vagn Joensen předal Radě bezpečnosti OSN zprávu o ukončování činnosti ICTR, ve které uvedl, že tribunál úspěšně dokončil všechna prvoinstanční řízení, zbývá už pouze dokončit šest odvolacích řízení a předpokládá se, že poslední rozhodnutí o odvolání (v případě Butare) bude vydáno v roce 2015. Administrativní aktivity ICTR se nyní soustředí především na snižování stavů a poskytování podpory Mezinárodnímu zbytkovému mechanismu pro trestní tribunály.

Komise Rady OSN pro lidská práva: stíháme zločiny proti lidskosti páchané v KLDR

Jan Lhotský

„Systematické, rozsáhlé a hrubé porušování lidských práv bylo spácháno, a je páchano, ze strany Korejské lidové demokratické republiky, jejích orgánů a vedoucích představitelů. V mnoha případech odpovídají tato porušování lidských práv shledaná komisí zločinům proti lidskosti. Nejedná se přitom o pouhé excesy státu. Dané zločiny jsou základními komponenty politického systému, který se velmi vzdálil ideálům, na kterých byl údajně založen. Závažnost, rozsah a povaha těchto porušování odhalují stav, který nemá v dnešním světě obdoby.“ [1] Těmito slovy začíná závěrečná kapitola zprávy vyšetřovací komise pro lidská práva v KLDR obsahující shrnutí a hlavní doporučení komise.

Michael Kirby. Foto: Jean Marc Feré, www.flicker.com.

V březnu 2013 ustavila Rada OSN pro lidská práva tříčlennou vyšetřovací komisi nadanou mandátem ke zkoumání vážných porušování lidských práv v Severní Koreji. Komise byla složena z odborníků na mezinárodní právo a ochranu lidských práv a jejím předsedou se stal Michael Kirby, bývalý soudce Nejvyššího soudu Austrálie.

Již v září 2013 mluvil Michael Kirby na tiskové konferenci v Ženevě o šokující povaze osobních svědectví, jež tvořila jeden ze zdrojů informací vyšetřovací komise, které nebyl umožněn přístup na severokorejské území. Po téměř roční práci zveřejnila komise dne 17. února 2014 kompletní zprávu sestávající z 372 stran (*Report of the detailed findings of the commission of inquiry on human rights in the Democratic People's Republic of Korea*).

Zpráva detailně popisuje rozsáhlé porušování lidských práv v KLDR, od využívání státního monopolu na přístup k potravinám jako prostředku pro vynucování politické loajality, přes potlačování svobody projevu a náboženského vyznání či únosy cizích státních příslušníků severokorejskými agenty, až po svévolné věznění, mučení, hromadné popravy, vynucené potraty a sexuální násilí. Zpráva rovněž uvádí, že politický systém strategicky využívá dohled, nátlak, strach a tresty k předcházení jakémukoliv nesouhlasu. Veřejné popravy a nucená mizení do pracovních táborů pro politické vězně pak slouží jako krajní prostředek k zstrašování obyvatel.

Vzhledem k tomu, že daná porušování lidských práv jsou systematická a rozsáhlá, na základě závěrů komise odpovídají tato porušování zločinům proti lidskosti podle mezinárodního práva. S ohledem na skutečnost, že odpovědné osoby v současné době požívají beztrestnosti, vyzývá komise ve své zprávě Organizaci spojených národů k tomu, aby byla situace v KLDR prostřednictvím rezoluce Rady bezpečnosti OSN postoupena Mezinárodnímu trestnímu soudu (MTS), nebo aby byl případně pro účely stíhání zločinů proti lidskosti spáchaných v KLDR vytvořen *ad hoc* mezinárodní trestní tribunál.

Zpráva uvádí některé výhody a nevýhody těchto dvou variant. Zapojení MTS má především praktické výhody. Jelikož soud již existuje, má personál i zavedené postupy, vyšetřování by mohlo začít relativně rychle. Na druhou stranu MTS může vyšetřovat zločiny spáchané pouze od roku 2002.

V souvislosti s MTS je také vhodné zmínit problémy se stíháním obviněného soudánského prezidenta Umara al-Bašíra. Rada afrických států argumentuje, že nejsou povinny soudánského prezidenta soudu vydat, jelikož je chráněn imunitou hlavy státu podle mezinárodního obyčejového práva. Výhodou vzniku *ad hoc* tribunálu by tedy mohla být skutečnost, že vzhledem k jeho případnému vytvoření prostřednictvím rezoluce Rady bezpečnosti podle kapitoly VII Charty OSN a s tím spojenému zřetelnému odnětí imunit by nebylo možné proti tribunálu pro vyšetřování zločinů v KLDR tento argument používat.

Případný *ad hoc* trestní tribunál by rovněž mohl být nadán jurisdikcí ke stíhání zločinů spáchaných i před rokem 2002. Výraznou nevýhodou této varianty je však skutečnost, že by bylo třeba shodnout se na jeho konkrétní podobě a vybudovat zcela novou mezinárodní soudní instituci. To by jednak trvalo dlouho, především by to však bylo velmi nákladné, a po zkušenostech OSN s rozpočty Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu je třeba očekávat spíše rezervovaný postoj k financování nového obdobného soudu.

Zpráva komise dále obsahuje tři soubory doporučení. První je adresován KLDR a představuje nutnost provedení hlubokých reforem. Není však reálné očekávat, že by byla tato doporučení ze strany Severní Koreje vyslyšena. Druhá sada doporučení je adresována především Číně, která je vyzvána k respektování principu *non-refoulement*, jelikož uprchlým severokorejským občanům, kteří jsou ze strany Číny vyhoštěni zpět do KLDR, zde hrozí mučení. Třetí soubor doporučení je pro mezinárodní společenství a OSN a kromě potřeby dalšího monitorování situace a vnějšího tlaku na její zlepšování zpráva opětovně uvádí, že Rada bezpečnosti OSN by měla situaci v KLDR postoupit Mezinárodnímu trestnímu soudu.

Je tedy namístě alespoň krátce zmínit předpoklady k tomu, aby mohl MTS začít vyšetřovat zločiny proti lidskosti spáchané v Severní Koreji. KLDR není stranou Římského statutu, a tedy na základě jeho čl. 13 není možné, aby podnět k takovému vyšetřování

Sochy Kim Il-seona a Kim Čong-illa v Pchjongjangu. Foto: www.flickr.com

dala určitá smluvní strana nebo žalobkyně z vlastní iniciativy. Může tak učinit pouze Rada bezpečnosti OSN na základě rezoluce, proti které se však nevysloví žádný z pěti stálých členů Rady bezpečnosti. I když pomineme těžkosti pramenící z toho, že KLTR by s Mezinárodním trestním soudem nespolečně pracovala, je třeba říci, že Čína jakožto jeden z pěti stálých členů Rady bezpečnosti je největším, resp. jediným spojencem KLTR. Z tohoto hlediska se tedy v současné době jeví možnost reálného schválení takové rezoluce jako nepravděpodobná.

Varianta vytvoření *ad hoc* trestního tribunálu čelí stejným politickým problémům jako postoupení Mezinárodnímu trestnímu soudu, jelikož rovněž vyžaduje rezoluci Rady bezpečnosti. Je však třeba varianty zapojení MTS a vytvoření *ad hoc* tribunálu důkladně zvážit a porovnat (viz výše), jelikož rozdíly mezi nimi mohou být pro případné reálné fungování soudu významné.

Reálně bude mnohé záviset na postoji Číny. Je tedy jakýkoli postup směřující k potrestání viníků v nedohlednu? Zatím se zdá, že ano.

Vzpomeňme však na Charlese Taylora, který jako padesátiletý prezident Libérie napomáhal páčání válečných zločinů v sousední Sierra Leone. Tehdy mohl těžko někdo předpokládat, že se bude ze svých činů zodpovídat před mezinárodním, resp. smíšeným soudem. V roce 2012 však byl tímto tribunálem odsouzen k padesáti letům vězení. Současnému vůdci KLTR je třicet jedna let, přičemž postoj Číny se může v čase měnit.

Zůstává otázkou, jak na závěry vyšetřovací komise mezinárodního společenství zareaguje. Závěry komise jsou však jednoznačné. Michael Kirby přitom na tis-

kové konferenci uvedl něco, co bylo třeba říci. A sice, že některé z páchaných zločinů jsou nápadně podobné zločinům z doby nacismu. V dané souvislosti poté uvedl: „Na konci Druhé světové války velmi mnoho lidí říkalo: ‘Kdybychom jen věděli o bezpráví, které bylo páčáno v těchto zemích. Kdybychom to jen byli věděli...’ Nuže, nyní mezinárodní společenství ví. Už nebude možné se vymlouvat na nedostatek skutečného jednání, protože jsme nevěděli. Nyní víme.“ [2]

Poznámky:

[1] *Report of the detailed findings of the commission of inquiry on human rights in the Democratic People's Republic of Korea - A/HRC/25/CRP.1*, Office of the High Commissioner of Human Rights, 20. únor 2014, s. 365 (<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/CoIDPRK/Pages/ReportoftheCommissionofInquiryDPRK.aspx>)

[2] *Geneva Press Conference 17 February 2014*, Office of the High Commissioner of Human Rights, 20. únor 2014 (<http://webtv.un.org/search/launch-of-report-commission-of-inquiry-on-human-rights-in-the-dprk-press-conference-geneva-17-february-2014/3216255819001?term=DPRK%20press%20conference>)

Zdroje:

Geneva Press Conference 17 February 2014, Office of the High Commissioner of Human Rights, 20. únor 2014 (<http://webtv.un.org/search/launch-of-report-commission-of-inquiry-on-human-rights-in-the-dprk-press-conference-geneva-17-february-2014/3216255819001?term=DPRK%20press%20conference>)

Report of the detailed findings of the commission of inquiry on human rights in the Democratic People's Republic of Korea - A/HRC/25/CRP.1, Office of the High Commissioner of Human Rights, 20. únor 2014 (<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/CoIDPRK/Pages/ReportoftheCommissionofInquiryDPRK.aspx>)

2) Evropský systém ochrany lidských práv

Soudce za Evropskou unii před Evropským soudem pro lidská práva

Johana Vysloužilová

I únorový Bulletin přináší pravidelný článek zaměřený na přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o lidských právech (dále jen Úmluva). Tentokrát bude pozornost věnována institucionálním aspektům, konkrétně soudci za Evropskou unii u Evropského soudu pro lidská práva (dále ESLP).

Úprava volby soudců štrasburského soudu je zakotvena v Úmluvě. Článek 20 stanoví, že se počet soudců rovná počtu Vysokých smluvních stran. Následně článek 22 upravuje proces jejich volby. Každá Vysoká smluvní strana předloží seznam tří kandidátů, z nichž je zvolen ten, který získal většinu z odevzdaných hlasů v rámci Parlamentního shromáždění.

Během prací nad přípravou přístupové dohody nebylo pochybováno o tom, že Unie bude mít před ESLP svého zástupce. Požadavek evropského soudce byl odůvodňován jednak potřebou patřičné reprezentace Unie před štrasburským soudem, ale také zajištěním odborné kvalifikace vztahující se ke specifickým otázkám evropského práva. Otázkou však zůstávalo, zda bude mít soudce za EU stejné postavení jako soudci ostatních členských států. Byť byla zvažována varianta, že evropský soudce bude zapojen pouze v těch případech, kdy bude ESLP rozhodovat o otázkách sou-

visejících s unijním právem, nakonec zvítězil přístup, že Unie bude stát na stejné úrovni jako ostatní členské státy Úmluvy. Jinými slovy, soudce za EU bude mít stejné postavení jako ostatní soudci a bude zapojen do rozhodování všech případů, nejen těch, které souvisí s unijním právem.

Protože se však Unie nestává stranou Rady Evropy a nevzniká jí automatická účast jejích zástupců v Parlamentním shromáždění, bylo nutné, aby přístupová dohoda upravila pravidla pro participaci zástupců Unie v Parlamentním shromáždění. Článek 6 Dohody o přistoupení Evropské unie k Evropské úmluvě o lidských právech zakotvuje, že delegace složená z takového počtu reprezentantů za EU, který bude roven nejvyššímu možnému počtu zástupců členských států Rady Evropy (v současné době je to dle čl. 26 Statutu Rady Evropy číslo 18), bude oprávněna účastnit se a volit na zasedáních Parlamentního shromáždění, *kdykoli bude vykonávat funkce v souvislosti s volbou soudců.*

Přístupová dohoda neupravuje otázku procesu volby tří navržených kandidátů za Unii, tento postup bude následně zakotven ve vnitřních předpisech Evropské unie.

Závěrem zrekapitulujme to nejvýznamnější, a sice že Evropská unie bude mít u štrasburského soudu svého *stálého* soudce, který bude participovat na rozhodování bez ohledu na to, zda jsou projednávány věci související s právem EU.

Kdo rozšíří jejich řady?, Council of Europe Credits.

Zdroje:

Council of Europe. *Draft Explanatory report to the Agreement on the Accession of the European Union to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. 47+1 (2013)008rev2. 10 June 2013.

GROUSSOT, Xavier, LOCK, Tobias, PECH, Laurent. EU Accession to the European Convention on Human Rights: a Legal Assessment of the Draft Accession Agreement of 14th October 201. *European issues*, 2011, N°218.

Transsexuálové v Evropě – představy a praxe

Martina Grochová

S moderní dobou postupně odezněla tabuizace sexuální orientace a vynořily se právní otázky s ní spojené. Homosexuálové či transsexuálové již nejsou považováni za devianty a projevování sexuální orientace se stalo společensky přípustným. To přineslo debatu nejen společenskou, ale i právní. Osoby sexuální orientace odlišné od heterosexuální se nejen přestaly skrývat, ale začaly také bojovat za právní uznání sexuální orientace jako součásti osobnosti. Zatímco homosexualita je v Evropě široce diskutovaná a homosexuálové se již dočkali v mnoha zemích rozsáhlé právní úpravy zejména v oblasti rodinného práva, problematika transgender osob či transsexuálů zůstává stále spíše v pozadí.

Christine Goodwin a přelom v pohledu ESLP na transsexuály

V této oblasti však již judikoval i Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“). Připomeňme si jeho nejdůležitější rozsudek *Christine Goodwin proti Spojenému království* [1], který je považován v této oblasti za přelomový. Do roku 2002 ESLP opakovaně judikoval, že v oblasti právního uznání změny pohlaví a práva na svatbu transsexuálů neexistuje evropský konsensus [2]. Ve věci *Christine Goodwin* ale dospěl k opačnému názoru. Paní Goodwin se rozhodla podstoupit chirurgický zákrok, který jí změnil pohlaví. Před orgány státní moci se pak domáhala také změny právní, zejména požadovala, aby změna pohlaví byla reflektována v jejích dokumentech. Paní Goodwin argumentovala množstvím nepříjemných situací, do kterých se za svého života dostala právě kvůli tomu, že nebyla právně uznána jako žena. ESLP dal paní Goodwin za pravdu, když konstatoval porušení článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech (dále jen „Úmluva“) zaručujícího právo na respektování soukromého života. V odůvodnění rozhodnutí uvedl, že ochrana soukromého života podle článku 8 zahrnuje nejen negativní povinnosti státu (zdržení se zásahů), ale také povinnosti pozitivní. ESLP zdůraznil, že respekt k důstojnosti a svobodě člověka představuje samu podstatu Úmluvy. Tento zásadní rozsudek ilustruje především proměnu vnímání transgender osob v Evropě.

Transgender v Evropě – právo a praxe

Právě situací transgender osob v Evropě se zabývá zpráva Amnesty International s názvem *Stát rozhoduje o tom, kdo jsem: nedostatek právního uznání pro transgender lidi v Evropě* [3], která

podrobně popisuje, jaké faktické kroky musí příslušníci transgender komunity učinit, aby dosáhli změny právního statutu. Zpráva se soustředila na sedm zemí – Dánsko, Finsko, Norsko, Belgie, Francii, Německo a Irsko. Zpráva upozorňuje na situaci transsexuálů v Evropě i po mnoha letech od prvních judikátů ESLP, které právní uznání změny pohlaví považují za pozitivní povinnost státu. Zpráva Amnesty International se zaměřuje nejen na transgender osoby, které se domáhají změny právního statusu po podstoupení chirurgického zákroku, ale také na ty, kdo se změny právního statusu snaží dosáhnout, aniž by museli tento zákrok podstoupit.

Amnesty International provedla analýzu právních řádů výše jmenovaných sedmi evropských států a také analýzu faktické dosažitelnosti změny právního statusu. Zaměřovala se především na to, co vše musí transgender osoby reálně podstoupit a jak je s nimi v této souvislosti zacházeno. Nejhuře je na tom právní úprava v Irsku, která změnu pohlaví po právní stránce žádným způsobem neumožňuje. Vzhledem k výsledkům průzkumu Amnesty International konstatuje, že v Evropě stále dochází k rozsáhlému porušování lidských práv transsexuálů a to zejména práva na respektování soukromého a rodinného života. I tam, kde právní postupy k dosažení uznání změny pohlaví existují, jsou podle autorů neadekvátní. Amnesty International je považuje dokonce za kruté, nelidské a ponižující zacházení.

Amnesty International v závěru své zprávy doporučuje vládám všech evropských států, aby přijaly řadu opatření ke zlepšení situace transsexuálů v Evropě a uvedly právní řády do souladu s požadavkem na respektování soukromého a rodinného života těchto osob. Zpráva zejména uvádí, že každý stát by měl umožnit osobám, které se cítí být příslušníkem opačného pohlaví, aby měly možnost dosáhnout změny právního statusu, a to skrze rychlé, dostupné a transparentní řízení. Je třeba zajistit rychlou výměnu všech osobních dokladů – občanského či řidičského průkazu, rodného listu, ale také třeba vysokoškolského diplomu. Dále je nutné zajistit ochranu všech údajů o změně pohlaví. Tyto údaje musí být důvěrné a bez souhlasu osoby, které se týkají, nesmí být zpřístupněny třetím stranám. Mezi další doporučení pak patří třeba požadavek na vyřazení transsexuality z databáze diagnóz duševních nemocí a s tím související zrušení povinnosti být takto diagnostikován psychiatrem před možností obdržet právní uznání změny pohlaví. Další doporučení směřovala jak ke všem vládám, tak i ke konkrétním zemím či k samotné Evropské unii.

Transsexuálové v ČR

V České republice nově upravuje změnu pohlaví nový občanský zákoník [4]. Ten stanoví, že změna pohlaví nastává chirurgickým zákrokem, při kterém dojde ke znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Tato změna nemá vliv na osobní stav člověka, ani jeho osobní a majetkové poměry, zaniká však manželství či registrované partnerství. Úprava nového občanského zákoníku je v souladu jak s úpravou obsaženou v zákonu č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách [5], tak s předchozí praxí.

Právní úprava v České republice je tak podobná právní úpravě v dalších evropských státech, nicméně dle názoru Amnesty International (ale i dalších odborníků) jde o úpravu rozpornou s ochranou základních práv a svobod. Jde zejména o fakt, že česká právní úprava váže možnost právní změny pohlaví na podmínku podstoupení chirurgického zákroku. Tato podmínka je však nyní stále častěji chápána jako nekorespondující s právem na respektování soukromého života. S ohledem na to, že podobně situaci vnímá nejen Amnesty International, ale i řada dalších odborníků a že se s podobným názorem stále častěji setkáváme i v laické veřejnosti, lze očekávat, že nejen v České republice, ale i v dalších evropských státech bude muset být připravena úprava nová, která tento pohled na věc zohlední. Vzhledem k dosavadnímu vývoji vnímání transsexuálů

ve společnosti, který stále doznává změn, můžeme dle mého názoru očekávat vývoj k plné akceptaci právního uznávání pohlaví podle toho, jak se daná osoba cítí, nehledě na to, zda je ochotna podstoupit chirurgický zákrok. Předpokládám, že bude následovat i celkový rozvoj právní úpravy postavení transsexuálů a to nejen v souvislosti se samotným právním uznáním změny pohlaví, ale také v oblasti rodinného práva a v dalších oblastech. Pohled na transgender osoby se stále uvolňuje a společnost je stále více nakloněna přijetí těchto osob a jejich sexuality. Dosavadní liberalizace vnímání těchto lidí se již odrazila v judikatuře ESLP a právní úpravě některých států a věřím, že tento vývoj bude pokračovat.

Poznámky:

- [1] *Christine Goodwin proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 11. července 2002, stížnost č. 28957/95.
- [2] Srov. např. *Rees proti Spojenému království*, rozsudek ESLP ze dne 17. října 1986, stížnost č. 9532/81.
- [3] Amnesty International: *Stát rozhoduje o tom, kdo jsem: nedostatek právního uznání pro transgender lidi v Evropě*. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR01/001/2014/en/13af83a1-85f5-476f-9fe9-b931f2b2a9f3/eur010012014en.pdf>.
- [4] § 29, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- [5] § 21, zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

Ilustraci foto: Pride London 2010, autor: AnemoneProjectors, wikipedia.

3) Mezinárodní politika, byznys a lidská práva

Facebookem k emancipaci genderově nekonformních

Petr Suchánek

Facebook dal uživatelům ke svatému Valentýnu jako dárek možnost zvolit si jiné pohlaví než pouze muž nebo žena. Nově mají uživatelé možnost charakterizovat svoji genderovou identitu jedním nebo několika z 58 výrazů, které zahrnují termíny jako „transgender“, „intersex“ nebo „genderqueer“. K tomu Facebook umožňuje uživatelům zvolit si zájmeno, kterým o nich má stránka referovat: „on“, „ona“ nebo „oni“. Zatím jsou tyto možnosti dostupné pouze v anglické verzi, ale pravděpodobně lze očekávat jejich rozšíření i do verzí ostatních. Tento progresivní krok se setkal s chválou i kritikou. Jeho symbolický význam je v každém případě nepopíratelný, mimo jiné proto, že může přivést pozornost k některým právním aspektům genderové identity.

Těhotní muži? Ne, děkuji.

Genderová identita člověka se ne vždy shoduje s biologickým pohlavím. Většina vyspělých států světa tuto sociální realitu uznává a dává svým občanům možnost úřední změny pohlaví. Právní řády většiny zemí však

vychází ze striktně binárního vnímání lidského pohlaví, které změnu pohlaví pro účely právního řádu váže na chirurgickou změnu primárních pohlavních znaků. V českém právním řádu upravuje změnu pohlaví § 29 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Změna pohlaví podle něj nastává „chirurgickým základem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů.“ Změna pohlaví je tedy vázána na složitý chirurgický zákrok, jehož nutnou součástí je sterilizace člověka, který jej podstupuje. Pro některé osoby zejména v pokročilém věku tento zákrok může být nebezpečný a sterilizace nežádoucí. Jejich genderové identity nemusí nutně odpovídat ani touha po přeměně pohlavních orgánů.

Sterilizace v současnosti pro změnu pohlaví vyžaduje 24 zemí Rady Evropy [1]. Oficiální změna pohlaví je přitom nezbytná například k uzavření manželství se zvoleným partnerem a rozpor mezi genderovou identitou a pohlavím uvedeným v osobních dokladech může vést k diskriminaci a ponižujícímu zacházení. Stát zde má zřejmě zájem na zachování jednoznačné povahy mateřství a otcovství. Těhotní muži zkrátka nejsou žádoucí. Je ovšem otázkou, zda je zájem státu závažnější než právo jeho občanů na soukromý a rodinný život. Stačí připomenout případ Američana Thomase Bea-

Pochod za práva transgender lidí, zdroj: postbear (flickr).

tieho, který odnášal tři děti, protože jeho žena byla neplodná. V případě povinné sterilizace by tento pár musel zůstat bezdětný.

Proti povinné sterilizaci transsexuálů se v Evropě i ve světě postupně zvedá odpor. Návrh rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy z 28. května 2013 označuje vynucenou, nevratnou sterilizaci za závažné porušení lidských práv, které není v členských státech Rady Evropy přijatelné [2]. K zastavení praxe povinné sterilizace jako podmínky oficiální změny pohlaví vyzval i zvláštní zpravodaj OSN pro mučení a jiné nelidské nebo ponižující zacházení ve své zprávě z 1. února 2013 [3]. V době zpracovávání doprovodné zprávy k návrhu rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy sterilizaci vyžadovalo jako podmínku změny pohlaví 29 členských států. V průběhu roku 2014 by tento počet měl klesnout na 23, až změna relevantní právní úpravy vstoupí v účinnost v Nizozemí. Ve Švédsku v současné době probíhá soudní řízení, v němž žalobci požadují od státu odškodnění za vynucené podstoupení sterilizace. Přístup evropských států k této otázce se tedy začíná pomalu ale jistě měnit.

Manželé a manželky

Další problém představuje pro osoby s alternativním genderem manželství nebo registrované partnerství. Po rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Goodwin proti Spojenému království* mají státy Rady Evropy v souladu s Evropskou úmluvou o lidských právech povinnost umožnit postoperačním transsexuálům uzavřít manželství s osobami opačného pohlaví (opačnému k jejich novému pohlaví). Problém ovšem je, pokud procedura vyžadovaná zákonem ke změně pohlaví nechťejí nebo nemohou postoupit. Ve státech, které neuznávají manželství párů stejného pohlaví, potom nemohou transsexuálové před postoupením změny pohlaví manželství se zvoleným partnerem uzavřít vůbec. Německý Ústavní soud v roce 2011 v podobné situaci nutnost podstoupit chirurgický zákrok odmítl [4]. Stěžovatelka zde nemohla díky svému úřednímu pohlaví uzavřít registrované partnerství a vstup do manželství pro ni a její partnerku nebyl žádoucí.

Mnoho států také jako podmínku nebo nevyhnutelný následek změny pohlaví klade zánik stávajícího manželství. Nový občanský zákoník v § 29 odst. 2 například stanoví, že změnou pohlaví zaniká manželství nebo registrované partnerství. V současné době leží před Velkým senátem Evropského soudního dvora případ *H. proti Finsku*, v němž stěžovatelka namítala porušení článku 8 a 12 Evropské úmluvy o lidských

právech tím, že by byla k dokončení své změny pohlaví nucena změnit své stávající manželství na registrované partnerství. Taková změna by však byla proti náboženskému přesvědčení obou manželů [5]. Čtvrtý senát zde porušení úmluvy neshledal, protože věc podle něj spadá do prostoru uvážení (*margin of appreciation*) států.

Zmíněné problémy odrážejí chaotický a často kontroverzní přístup mnoha států k otázce genderové identity, který je způsobený její identifikací s biologickým pohlavím. Facebook umožňující uživatelům vykročit z běžných genderových standardů má dle mého názoru šanci přispět ke změně společenského přístupu k lidem, jejichž genderová identita nezapadá do přesných škatulek. Požadavky kladené mnoha státy na oficiální změnu pohlaví vyvolávají podobný počet problémů, než kolik jich řeší.

Někteří kritici rozhodnutí Facebooku poukazovali na skutečnost, že novinka pouze umožní zaměřovat na osoby s alternativní genderovou identitou reklamy, jako to Facebook dělá v případě mužů a žen. Jistá komercializace této problematiky však může být prospěšná. Pokud více firem zaměří své služby otevřeně na transsexuály a jiné lidi s alternativní genderovou identitou, mohou tím přispět k jejich společenské akceptaci. Ve výsledku tak může krok Facebooku vést k urychlení legislativních změn, které odstraní diskriminaci těchto osob. Podmiňovat změnu pohlaví přeměnou pohlavních orgánů ve světle změny společenských přístupů k homosexuálům a transsexuálům do budoucna pravděpodobně neobstojí.

Poznámky:

[1] TGEU Media Release, *24 countries in Europe still require sterilization from trans people*, 17.5.2013, (http://www.tgeu.org/TGEU_Media_Release_IDAHOT_2013).

[2] Council of Europe – Parliamentary Assembly, *Putting an end to coerced sterilisations and castrations*, 28.5.2013, (<http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=19755&lang=en>).

[3] Human Rights Counsel, *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, 1.2.2013, (http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.53_English.pdf).

[4] TGEU, German Constitutional Court declares compulsory surgeries unconstitutional, 28.1.2011, (http://www.tgeu.org/PR_German_Court_rules_sterility_requirement_unconstitutional).

[5] H. proti Finsku, Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13.12.2012, číslo stížnosti 37359/09, (<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114486>).

NAFTA po 20 letech: Mexická perspektiva

Petra Nováčková

Od svého podpisu v roce 1994 vzbuzovala Severoamerická dohoda o volném obchodu (NAFTA) značné emoce a nejinak je tomu i dnes, dvacet let od jejího podpisu. Především z pohledu Mexika jako země, která ve srovnání s dalšími dvěma signatáři – Spojenými státy a Kanadou – vždy značně ekonomicky zůstávala, jsou pocity ohledně této dohody přinejmenším smíšené. Z části je tento pocit možná dán tím, že se Mexiko dodnes nebylo schopno zcela odpoutat od své koloniální minulosti a jak geografická, tak i ekonomická blízkost Spojených států jako světového hegemonu tento pocit obětí nijak nezmenšuje. Ovšem při pohledu na ekonomické ukazatele se Mexiko jako čtrnáctá největší ekonomika světa [1] zas až tak bezmocně nejeví. Otázkou tedy je, kam vlastně Mexiko směřuje? Dvacáté výročí podpisu NAFTA, jakožto jednoho ze základních kamenů současné podoby mexické ekonomiky, je možná dobrou příležitostí k tomuto zamyšlení.

Pro začátek je nutné říci, že tato dohoda vzbuzovala od samého počátku vyjednávání značné kontroverze na všech frontách, což vedlo ve svém důsledku k tomu, že NAFTA je přes všechny rozruch poměrně slabou

dohodou. Ve srovnání například s asociačními dohodami Evropské unie, zahrnujícími mimo jiné i mechanismy na podporu demokratizace nebo dotace na rozvoj, působí NAFTA poněkud mdle. Z dnešního pohledu je zřejmé, že se ani přehnaně optimistická, ani přehnaně pesimistická očekávání ohledně dohody nenaplnila. Ačkoliv Mexiko za těchto posledních dvacet let prošlo podstatnými ekonomickými i politickými změnami a liberalizací, nelze bohužel říci, že by se výrazněji posunulo směrem ke svému cíli, kterým je přiblížit se svému severnímu sousedovi. I když tedy NAFTA nesporně přispěla ke zvýšení exportu země a tím i jejímu celkovému ekonomickému obrazu, v mnoha jiných oblastech, jako je růst produktivity, počet pracovních míst, výše mezd a omezení migrace příliš nepomohla [2]. Ačkoliv má navenek silnou ekonomiku, Mexiko stále zůstává v mnoha ohledech rozvojovým státem.

Mexické problémy

Kdybychom se pokusili o výčet všech problémů, kterým v současné době Mexiko čelí jak ve sféře ekonomické, tak ve sféře politické, asi bychom se přiblížili spíše rozsahem průměrného románu. Nicméně za zmínku stojí minimálně několik z nich, které výrazně nabourávají představu Mexika jako rychle a úspěšně se rozvíjející ekonomiky.

V první řadě je důležité připomenout fakt, že mexická vláda fakticky nemá kontrolu nad podstatnou částí svého území, což samozřejmě výrazně ovlivňuje snahy vlády o jakékoliv reformy a jejich implementaci. V souvislosti s Mexikem se dokonce používá i pojem „failing state“, který odkazuje na skutečnost, že mnohá území jsou ovládána drogovými kartely či domobranou, přičemž občas je těžké rozlišovat i pouze mezi nimi navzájem, jak je nyní patrné ve státě Michoacán (o problému domobrany budeme psát v příštím Bulletinu). Nutné a dlouho plánované reformy ohrožuje také fakt, že ačkoliv mají podporu napříč politickým spektrem, ve vlastní straně současného prezidenta Peña Niete PRI mají stále značný vliv staré struktury, které reformám z osobních zájmů silně brání. Tyto reformy a především pak reforma energetiky jsou pro Mexiko životně důležité, protože celá ekonomika stojí na vratkých základech. Jedny z hlavních příjmů Mexika pocházejí z ropy, která je zcela kontrolována státem vlastněnou společností Pemex. Vzhledem k nutnosti investic do tohoto sektoru se již dlouho mluví o otevření Pemexu trhu [3], nicméně obtížnost prosazení tohoto kroku vede k obavám o postupné výrazné snižování příjmů z ropy.

S tímto problémem pak souvisí i další charakteristický aspekt mexické ekonomiky, kterým je obrovská závis-

Tady si nejsem jistý co dát. Tohle: 16,5 % obyvatel Vinnusu jsou Poláci. Zdroj: Julius, Wiki. Asi ne.

lost na Spojených státech. Jestliže NAFTA přinesla výhody v oblasti umožnění snadného exportu směrem na sever, nijak nepodporovala její diverzifikaci co se směru nebo typu týče, což je pro jednostranně orientované mexické hospodářství problém. Zde je nutné dodat, že tento fakt si mexická vláda uvědomuje velmi dobře a v poslední době můžeme sledovat stále výraznější snahy o navázání obchodních vztahů s asijskými zeměmi, především pak s Čínou.

Zajímavým aspektem mexické ekonomiky je pak v neposlední řadě také značná závislost na přispěvcích přicházejících od Mexičanů žijících v zahraničí, které dlouhodobě tvoří jeden z největších zahraničních příjmů Mexika. Ačkoliv je vliv těchto příspěvků na rozvíjející se ekonomiky sporným tématem, vzhledem k ambicím Mexika stát se světovou ekonomikou je tato závislost přinejmenším zarážející. Zarážející jsou pak také i některé související politiky Mexika, například program *Dos por Uno* (Dva za jeden), který za každé pesos přijaté od emigrantů slibuje dvě pesos na výstavbu infrastruktury v daných komunitách. Tento na první pohled komunitárně-rozvojový program se ovšem z bližšího pohledu jeví více než cokoliv jiného jako nepřímá podpora emigrace, což je z dlouhodobého hlediska velmi zvláštní politika i za předpokladu, že nepřehlídíme k tomu, jak efektivně jsou tyto peníze v praxi obvykle investovány. Tato politika navíc také ne zcela koresponduje s jedním z cílů NAFTA, kterým je omezení právě

migrace.

Nejistá budoucnost?

Jak již bylo zmíněno, NAFTA nikdy neměla ambici stát se nástrojem podobným asociačním dohodám Evropské unie, které kromě ekonomického rozvoje přihlížejí i k otázkám lidských práv a demokratizace dané země. Nicméně zdá se, že bez podpory těchto oblastí lze jen obtížné předpokládat dlouhodobý a stabilní rozvoj státu jako celku, čehož je bohužel Mexiko živým důkazem.

Ačkoliv je Mexiko zemí s obrovským nerostným bohatstvím, lidským kapitálem, bohatou kulturou a dalšími přednostmi, tristní bezpečnostní situace kombinovaná se stále rostoucí nerovností ve společnosti a nejasným vztahem k migraci a lidským právům brání jejímu dalšímu rozvoji. Pokud tedy cílem NAFTA bylo sbližování zemí Severní Ameriky, její prozatímní dopady zdá se zatím přinášejí více otázek než odpovědí.

Poznámky:

[1] The World Bank (2014): GDP Table: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

[2] Migration Policy Institute (2013): Number of Immigrants and Immigrants as Percentage of US Population, http://www.migrationinformation.org/sites/default/files/source_charts/final.fb.shtml

[3] V prosinci 2013 byla v Mexiku po dlouhých peripetiích schválena reforma energetiky, která příliv zahraničních investic do Pemexu částečně umožňuje. Nicméně oproti původním návrhům je výsledná podoba reformy značným kompromisem a je diskutabilní, zda bude její efekt na modernizaci Pemexu dostatečný.

Zdroje:

Castañeda, J.G. (2014): NAFTA's Mixed Record, *Foreign Affairs* v.93, no.1

Zuñiga, J. (2013): Human rights a third class passenger on Mexico's train, *Global Public Square*, CNN [online] <http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2013/12/03/human-rights-a-third-class-passenger-on-mexicos-train/>

Litva marně čeká na nový Zákon o národnostních menšinách

Vendula Karásková

Napsal báseň Pan Tadeáš polský básník Adam Mickiewicz, nebo litevský autor Adomas Mickievičius? Mezi Litevci a polskou menšinou, která na území tohoto pobaltského státu žije a tvoří zhruba 6,6 % obyvatel, se o správné hláskování polských jmen vedou dlouholeté spory. Zvláště v posledních letech si představitelé polské menšiny stěžují na jazykovou diskriminaci a porušování menšinových práv.

Hlavní třecí plochou mezi Litevci a příslušníky polské menšiny je nařízení Zákona o státním jazyce z 31. ledna 1995, podle kterého se jména litevských státních příslušníků v oficiálních dokumentech upravují a hláskují podle litevských jazykových pravidel. Litevská abeceda však nezná písmena W, X, Q, spřežky ani polskou diakritiku a jména příslušníků polské menšiny jsou tedy v oficiálních dokumentech přechylována do litevštiny a hláskována znaky litevské abecedy. [1] Požadavky polsky mluvících občanů na právo hláskovat své jméno v rodném jazyce litevští politici již několikrát odmítli. Do litevštiny se musí přepisovat i jména všech podniků a organizací působících na litevském území, aniž by zákon zmiňoval možnost dvojjazyčných nápisů.

Kolik příslušníků menšiny je „většina“ obyvatel?

Jazykovými otázkami a právy příslušníků národnostních menšin se zabýval litevský Zákon o národnostních menšinách přijatý již v listopadu 1989 (tedy ještě před vyhlášením nezávislosti země na Sovětském svazu 11. března 1990). Příslušníkům menšin přiznával právo na používání národního jazyka ve styku s úřady a organizacemi umístěnými na územích, kde jím hovoří „většina místních obyvatel“ a „pokud je to nutné“. [2] Kvůli nedostatku přesné definice těchto pojmů ale toto právo mohlo být vykládáno značně volně a nebylo dodržováno.

V tuto chvíli však v Litvě Zákon o národnostních menšinách zcela chybí. Předchozí zákon pozbyl účinnosti k 1. lednu 2010 a litevští poslanci se nebyli schopni dohodnout na jeho prodloužení. Program současné středolevé vlády přitom sliboval vyřešit otázky hláskování jmen a dvojjazyčných označení v souladu s Rámcovou úmluvou o ochraně národnostních menšin. Její článek 11(3) ukládá stranám usilovat o uvádění místních názvů rovněž v menšinovém jazyce „v oblastech tradičně obývaných značným množstvím příslušníků určité národnostní menšiny, [...] pokud existuje dostatečný požadavek na taková označení.“ [3] Na některých domech v okresech Vilnius a Šalčininkai, v nichž je polská men-

šina převážně koncentrována, jsou sice umístěny dvojjazyčné názvy ulic, ale jsou považovány za nelegální a nejvyšší správní soud nařídil jejich odstranění.

Vstoupí Litva podruhé do stejné řeky?

Nové znění Zákona o národnostních menšinách mělo přinést řešení sporných témat, napravení nedostatků předchozího textu a odstranění vzájemně si odporujících ustanovení v legislativě. Přípravu textu návrhu řídil náměstek ministerstva kultury Edvard Trusevič, člen politické strany Volební akce Poláků v Litvě. Jeho návrh měl umožnit umístování dvojjazyčných nápisů na veřejných místech v obcích, kde je více než 25 % obyvatelstva tvořeno národnostní menšinou, a umožňovat hláskování jmen obsahujících znaky neexistující v litevské abecedě s použitím znaků latinky. Trusevič argumentoval tím, že „osobní jméno je majetkem každého jedince, který by o něm tedy měl sám rozhodnout.“ [4] Litevský ministr kultury Šarūnas Birutis však jeho návrh odmítl podepsat. Proti navrhovanému opatření se zvedla i vlna protestů litevských poslanců, kteří jej označovali za protiústavní a vyjadřovali obavy o územní integritu země.

V listopadu 2013 se pak Seimas rozhodl odmítnout Trusevičův návrh a hlasovat o znovupřijetí zákona v podobě platné do roku 2010. Kritizované a kontroverzní dřívější znění by tak mohlo znovu vstoupit v platnost v březnu letošního roku. [5] Pro polskou menšinu by jeho přijetí znamenalo zakonzervování současného neuspokojivého stavu a zmaření vyhlídek na brzké řešení jejich problémů.

Poznámky:

[1] Stejně tak Litevci přechylují všechna cizí jména. Například George Bush je tedy v Litvě známý jako „Džordžas Bušas“.

[2] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Tautinių mažumų įstatymas, 1989.

[3] Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, 1995.

[4] Vice-Minister of Culture hastened with bilingual signs statement – Prime Minister. *The Lithuania Tribune*. 17. 1. 2013.

<http://www.lithuaniatribune.com/27224/culture-minister-hastened-with-bilingual-signs-statement-prime-minister-201327224/>.

[5] Tomaševski: National minority law to be passed in March. *The Lithuania Tribune*. 27. ledna 2014. <http://www.lithuaniatribune.com/61940/tomasevski-national-minority-law-to-be-passed-in-march-201461940/>.

Zdroje:

Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Tautinių mažumų įstatymas. In: *Įstatymas skelbtas: Žin.* 1989, Nr. XI-3412.

Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, vyhlášená 1. 2. 1995 Radou Evropy ve Štrasburku. In: *Sbírka zákonů*. 1998, částka 34 ze dne 30. 4. 1998, předpis č. 96/1998 Sb.

4) Česká republika a lidská práva

Lidskoprávní priority nové české vlády

Jan Hejtmánek

Několik měsíců po říjnových volbách do Poslanecké sněmovny se Česká republika konečně dočkala vlády založené na podpoře voličů a rozložení politických sil ve sněmovně. Po poměrně složitých vyjednáváních se nakonec utvořila vládní koalice složená z ČSSD, KDU-ČSL a hnutí ANO, která 18. února 2014 dostala důvěru Poslanecké sněmovny. Oproti předchozím vládám slibují koaliční politici podstatné změny. Ačkoliv lidská práva, bohužel jako obvykle, nepatří mezi zásadní vládní priority, i v této oblasti již začíná docházet k určitým změnám. Jak se tedy nová vláda staví k oblasti lidských práv a jaké kroky již byly učiněny, případně jsou v plánu?

Zatím zřejmě nejviditelnějším činem bylo vytvoření funkce ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu. Tato funkce nebyla obsazena od roku 2010, kdy podal demisi tehdejší ministr pro

Jiří Dienstbier, autor: Petr Vilgus, wiki.

lidská práva a národnostní menšiny Michael Kocáb. Novým ministrem ve vládě Bohuslava Sobotky se nyní stal Jiří Dienstbier, senátor za ČSSD a dlouhodobě jeden z nejoblíbenějších politiků v České republice [1]. Právě popularita nového ministra by mohla přinést nově vzniklému ministerstvu jak sympatie veřejnosti, které dříve scházely, tak silnější vyjednávací pozici uvnitř vlády.

Zřejmě nejdůležitějším úkolem, který nového ministra čeká, bude dlouhodobě neřešená a občany bedlivě sledovaná problematika sociálně vyloučených lokalit a problémů, které v těchto oblastech eskalují. Jiří Dienstbier se chce v této oblasti zaměřit na vzdělávání, problematiku exekucí a především bydlení. Kromě toho je jednou z priorit ministra i stažení žádosti o připojení k Protokolu č. 30 k Lisabonské smlouvě, který by pro ČR znamenal výjimky při uplatňování Listiny základních práv Evropské unie, dále se chce věnovat například rovnosti žen a homosexuálů [2].

Lidskoprávní témata se pak objevují i v programovém prohlášení nové vlády. Za prioritu v oblasti lidských práv vláda považuje zejména výše zmíněný boj proti

sociálnímu vyloučení, lidskoprávní témata ale hodlá vláda prosazovat i v zahraniční politice [3]. Nezbyvá než doufat, že v oblasti ochrany lidských práv nezůstane jen u všeobecných proklamací a že se vláda skutečně bude touto problematikou zabývat v takovém rozsahu, jak je potřeba.

Hned na počátku svého funkčního období se příležitost výrazně ovlivnit podobu ochrany lidských práv v České republice naskytla i Poslanecké sněmovně, v níž proběhla volba nového veřejného ochránce práv. O funkci, která se uvolnila v prosinci loňského roku po odchodu Pavla Varvařovského, se ucházeli dva kandidáti. Bývalého poslance za ČSSD a zástupce Pavla Varvařovského Stanislava Křečka nakonec v tajné volbě poslanců porazila Anna Šabatová. Také ona byla v letech 2001 až 2007 zástupkyní veřejného ochránce práv Otakara Motejla, poté byla předsedkyní Českého helsinského výboru.

Anna Šabatová plánuje kompetence veřejného ochránce práv výrazně posílit, k čemuž by měla sloužit zejména dvě opatření. Ombudsman by měl nově mít možnost podat návrh na zrušení zákona Ústavnímu soudu [4] a také podávat žaloby soudu v případech diskriminace [5]. Ačkoliv tyto návrhy budou samozřejmě předmětem dalších jednání, vyjednávací pozice nové veřejné ochránkyně práv je poměrně silná i vzhledem k tomu, že ji při volbě přímo podpořili jak vládní strany ČSSD a ANO, tak opoziční TOP 09.

V posledních několika měsících se toho na poli ochrany lidských práv událo v České republice poměrně mnoho. Kam povedou tyto četné personální i programové změny, je nyní těžké předvídat. Zdá se ale, že nás v následujících měsících a letech čeká období, kdy budou lidskoprávní témata po určité stagnaci posledních několika let opět jednou z důležitých součástí politického dění.

Poznámky:

[1] *Lednový žebříček popularity politiků*. STEM, 7. 2. 2014 (<http://www.stem.cz/clanek/2875>).

[2] Kopecký, Josef. „*Dienstbier: Byl bych pro adopce bez ohledu na sexuální orientaci páru*.“ iDNES.cz, 17. 1. 2014.

[3] *Programové prohlášení Vlády České republiky*. Vlada.cz, 14. 2. 2014 (<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni-vlady-cr-115911/>).

[4] Doposud může podle § 64 zákona o Ústavním soudu veřejný ochránce práv podat Ústavnímu soudu pouze návrh na zrušení jiného právního předpisu, ne však zákona.

[5] Kopecký, Josef. „*Šabatová: Budu chtít, aby ombudsman mohl dát žalobu kvůli diskriminaci*.“ iDNES.cz, 14. 2. 2014.

Boj proti obchodu s lidmi a pomoc jeho obětem: problémy (nejen) v praxi

Kateřina Studecká, Kateřina Uhlířová

Dne 5. prosince 2013 se v Brně konal v řadě již třetí odborný seminář s mezinárodní účastí „The Challenges of Human Trafficking and the European Response: the View from Vienna, Brussels and Strasbourg“, organizovaný Kateřinou Uhlířovou a Lindou Janků z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v rámci projektu „Právo do praxe, praxe do práva – partnerství pro užší sepětí výzkumu a praxe“. Seminář zaměřený na problematiku obchodování s lidmi byl rozdělen na dva bloky. V dopoledním panelu, který se věnoval obecnějším problémům v oblasti obchodu s lidmi, se představili dr. Bärberl Uhl (KOK Berlin - německá koordinační skupina bojující proti obchodu s lidmi, dříve předsedkyně Expertní skupiny proti obchodování s lidmi při Evropské komisi), prof. Ryszard Piotrowicz (Aberystwyth University, člen GRETA [1] a člen Expertní skupiny proti obchodování s lidmi při Evropské komisi) a Klára Skřivánková (Anti-Slavery International, Londýn). Odpolední panel byl zaměřen na Českou republiku, konkrétně na případ „stromkaři“, o kterém jsme informovali v lednovém Bulletinu [2]. Své příspěvky v něm přednesli Lucie Otáhalová z organizace La Strada Czech Republic, Kristina Blažková z Prague Attorneys a Marek Čaněk z Multikulturního centra Praha [3].

První příspěvek dr. Uhl se týkal obětí obchodu s lidmi a především otázky jejich identifikace a postavení. Dr. Uhl spatřuje základní problém identifikace v tom, že není jasné, co přesně se rozumí pojmem „identifikace“ a co je jeho obsahovou součástí. Například Evropská komise vynaložila úctyhodných 2,5 milionu EUR na 11 identifikačních programů a vydala pokyny k identifikaci obětí obchodu s lidmi, ke kterým se dr. Uhl ovšem vyjádřila značně kriticky, označila je mj. za velmi byrokratický nástroj. V tomto kontextu připomněla také práci Neila Howarda, který tvrdí, že většina lidí pracujících na identifikačních programech (zaměstnanci OSN, EU, vládních institucí i nevládních organizací) se nikdy nesetkali s lidmi, o kterých píší, tedy se samotnými oběťmi, což se poté následně odráží v přijímaných dokumentech [4].

Co se týče postavení obětí, dr. Uhl zmínila mj. důležitý posun, ke kterému došlo po přijetí tzv. Palermského protokolu [5], kdy se začalo uvažovat o ekonomickém aspektu obchodu s lidmi, především o nároku obětí na náhradu škody, jehož význam byl do té doby potlačen. Zajímavá byla také nadnesená otázka, jestli je

(a má-li být) předpokládané oběti přiznána možnost určit své vlastní postavení ve smyslu: „Nejsem obětí obchodu s lidmi, toto je chybná identifikace“ nebo „ano, jsem obětí, ale pomoc odmítám.“ [6].

Prof. Piotrowicz na začátku svého příspěvku připomněl smutnou skutečnost, že na světě existuje obrovské množství organizací a platforem, které se zabývají bojem proti obchodu s lidmi a na tento boj jsou vynakládány ohromné finanční prostředky, přesto jsou lidé stále obchodováni a jejich počet se neustále zvyšuje. Proto je nutné se zaměřit a pracovat s těmi opravdu efektivními nástroji, které mohou být reálně aplikovány. Takovým nástrojem bohužel není Úmluva OSN o nadnárodním organizovaném zločinu, ve skutečnosti jsou možnosti její aplikace velmi omezené. Oproti tomu Úmluva Rady Evropy o opatřeních proti

obchodování s lidmi („Úmluva RE“) směřuje ke skutečné aplikaci ustanovení potírajících tuto formu organizovaného zločinu a zároveň k ochraně obětí. Tato aplikace je zajišťována také pomocí monitorovacího mechanismu tvořeného dvěma orgány, a to Výborem smluvních stran a GRETA. Prof. Piotrowicz přiblížil fungování GRETA, přičemž uvedl, že nyní je dokončeno první monitorovací kolo, které bylo završeno vyplněním velmi obsáhlého dotazníku (asi 40 stran) každou z členských zemí a za 4 roky začne nové monitorovací kolo. Samotné monitorování probíhá formou návštěv členských států zástupci GRETA, které trvají 4 pracovní dny [7]. V souvislosti s položenými dotazy účastníků semináře prof. Pitrowicz konstatoval, že s narůstajícím počtem členských zemí začíná být počet členů GRETA nedostačující (v současnosti se jedná o 15 členů).

The Challenges of Human Trafficking and the European Response. Foto: Vladimír Václavík

Rády bychom zdůraznily, že po odstranění překážky ze strany ČR (tj. nabytí účinnosti zákona o trestní odpovědnosti právnických osob) by bylo značně žádoucí, aby i ČR Úmluvu RE ratifikovala (stejně jako Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi z roku 2000, který doplňuje Úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu) [8]. K situaci kolem ratifikace Úmluvy RE později v diskuzi poskytla cenné informace i dr. Jana Zezulová z Nejvyššího státního zastupitelství.

V posledním příspěvku dopoledního panelu se Klára Skřivánková, která působí v nejstarší nevládní organizaci zabývající se bojem proti obchodu s lidmi na světě Anti-Slavery International (Londýn), zabývala především možnostmi obětí obchodu s lidmi získat přístup k právní ochraně a k náhradě škody, v čemž v podstatě navázala na příspěvek dr. Uhl. Poukázala na to, že obecně se boj proti obchodu s lidmi zaměřuje více na pachatele zločinu než na jeho oběti a pokud se přece jen zabývá ochranou obětí, tak především zajištěním případného azylu a prevencí před opětovným obchodováním. Aspekt kompenzace je opomíjen navzdory tomu, že pro samotnou oběť jsou finanční prostředky nejdůležitější pro únik z tíživé situace a pro navrácení do běžného života. Také uvedla, že ve Velké Británii není možné požadovat náhradu škody z titulu poškozeného přímo v rámci trestního řízení, je tedy nutné pachatele žalovat v řízení civilním, což situaci obětí velmi komplikuje, až nakonec často od žádání o náhradu škody úplně upustí. Anti-Slavery International se snaží oběti obchodu s lidmi podporovat, aby od takových snah neupouštěli, což se jim prozatím podařilo v 52 případech.

Obecně je cílem těchto setkávání ustanovit v ČR širší a interdisciplinární platformu těch, kteří se problematice obchodování s lidmi věnují nejen teoreticky, ale převážně v praxi. Na těchto seminářích se tak setkávají kromě akademiků a studentů i zástupci vládního (např. MV ČR) a nevládního sektoru (La Strada, Multikulturní centrum Praha) či zástupci z různých institucí působících na národní (ÚS, Policie/ÚOOZ, Nejvyšší státní zastupitelství, VOP) i mezinárodní úrovni (zástupci z EU, Rady Evropy, OBSE, IOM). Dochází k výměně informací a zkušeností, které mohou hrát klíčovou roli při řešení konkrétních problémů týkajících se jak normotvorby, tak i vedení jednotlivých případů před národními soudy a zacházení s oběťmi. V případě bližšího zájmu o danou problematiku či účasti na dalších připravovaných akcích lze kontaktovat projektovou garantku sekce mezinárodního práva veřejného, Kateřinu Uhlířovou: katerina.uhlirova@law.muni.cz.

Poznámky:

[1] Group of Experts on Trafficking in Human Beings je jedna ze složek monitorovacího mechanismu zavedené Úmluvou Rady Evropy o opatřeních proti obchodování s lidmi, která má za úkol sledovat implementaci Úmluvy jejími stranami.

[2] Bulletin č. 1/2014.

[3] V tomto příspěvku se zaměříme na informování především o dopoledním panelu odborného semináře, informace o odpoledním panelu naleznete ve výše zmíněném lednovém Bulletinu.

[4] Jeho články jsou dostupné například zde: <https://eui.academia.edu/NeilHoward>. Howard v jednom ze svých článků uvádí: „For one thing, a majority of anti-trafficking staff simply don't understand what's happening on the ground. Though this might sound ridiculous, of the 100 or so UN, NGO and government employees I interviewed as part of my research, only a handful had ever met the communities they target with their policies. This 'information gap' means that people reproduce the sensationalist stereotypes [...] without examining whether they're representative. It also means they depict the work that many teenagers do as akin to trafficking or slavery, even when most of those teenagers experience their work as similar to what they'd be doing at home.“ N. Howard, *It's Not So Simple: Evil Traffickers and Innocent Children?* Counterpunch, 21. 2. 2013 (<http://www.counterpunch.org/2013/02/21/evil-traffickers-and-innocent-children/>).

[5] Protokol o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zvláště se ženami a dětmi, který je součástí mezinárodní Úmluvy OSN o nadnárodním organizovaném zločinu.

[6] Jako příklad lze uvést situaci v Beninu, kterou popisuje Howard následovně: „Trafficking exploded as an issue in Benin when a boatload of illegal migrants was intercepted on its way to Gabon and identified as a slave-ship carrying a cargo of child slaves. That wasn't how the passengers saw themselves, however, as 15-year old Adri explained. 'We were migrants, not slaves, and we'd paid smugglers to get us to Gabon because we were hoping to find some work'“ (<http://www.counterpunch.org/2013/02/21/evil-traffickers-and-innocent-children/>).

[7] I když prof. Piotrowicz později v rámci svého příspěvku uznal, že skutečný dopad práce GRETA je spíše nepřímý, kdy uvedl příklad návštěvy azylového centra pro oběti obchodu s lidmi v Makedonii. Provozovatelé centra se zdáli být kvůli jeho podmínkám trochu zahanbeni, což mohlo mít pozitivní vliv na jejich následné zlepšení.

[8] Viz např. Národní strategie boje proti obchodování s lidmi v České republice na období 2012-2025, Odbor bezpečnostní politiky, MV ČR, str. 14.

Na Ústavním soudu přediskriminováno?

Nález ve věci ústavnosti kontumačních rozsudků

Miroslav Knob

Několik prvních judikturních vlaštovek nám ukazuje, že „třetí Ústavní soud“ bude pro teoretiky ústavního práva a lidských práv opravdovou lahůdkou. Nejinak je tomu i u aktuálního plenárního nálezu ze dne 28. ledna 2014, sp. zn. Pl. ÚS. 49/10 (soudkyně zpravodajkou byla Kateřina Šimáčková), ve kterém Ústavní soud projednával ústavnost úpravy kontumačního rozsudku [1] v civilním řízení (ustanovení § 153b občanského soudního řádu).

O nálezu samotném by se dalo napsat spoustu, ostatně doufám, že v odborné literatuře mu bude věnován náležitý prostor – od jisté procesní kontroverze (o které hovoří disentující soudci a soudkyně) až po samotnou podstatu, a to v civilistické literatuře hojně diskutovaný problém kontumačních rozsudků. V následujícím textu se zaměřím na jiný, spíše okrajový (avšak velmi zajímavý) problém – na práci s pojmem diskriminace a její přezkum za strany Ústavního soudu.

Nemá smysl zde rozepisovat, co znamená v lidsko-právním diskurzu diskriminace [2]. Je však důležité připomenout, že pokud bereme diskriminaci jako nerovné zacházení (zjednodušeně), nabízejí se nám dvě tradiční pojetí rovnosti – rovnost materiální a formální [3] (spolu s rovností příležitostí a rovností výsledků [4]). A zde je kámen úrazu. Důstojnostní pojetí diskriminace, které chápe diskriminaci jako zásah do rovnosti v důstojnosti, je spojeno s rovností materiální. Avšak procesní rovnost jako prvek práva na spravedlivý proces („rovnost zbraní“) je tradičně rovnost formální, která je v podstatě odlišná od rovnosti v důstojnosti. Pokud se tedy bavíme o diskriminaci jako zásahu do důstojnosti a diskriminaci jedné z procesních stran při kontumačních rozsudcích, bavíme se o dvou typech diskriminace.

Vracíme se nyní k řečnické otázce v úvodu. Je tímto nálezem na Ústavním soudu přediskriminováno? Směšuje soud obě pojetí diskriminace, jak to po hříchu několikrát již udělal? Odpověď zní – právě naopak. Ústavní soud ve svém nálezu, v odstavcích 33 až 35 jasně vymezil, že diskriminace není vždy totéž. Je škoda, že zde Ústavní soud přímo neoperuje s pojmem zásahu do důstojnosti, avšak to je dáno tím, že v této části navazuje na svou konstantní judikaturu (a na judikaturu ESLP), která tento přístup neakcentuje. Ústavní soud odkazuje na „klasický diskrimi-

nační test“. Následně však konstatuje, že narušení procesní rovnosti, jako prvku práva na spravedlivý proces [5], není touto diskriminací a je potřeba na ni použít jiný, upravený test diskriminace. Tento test soud nejprve teoreticky vymezuje a následně jej použije na skutkový stav věci.

Ústavní soud akcentoval, že není diskriminace jako diskriminace – konkrétní přezkum rovného zacházení je potřeba vždy pečlivě posuzovat a správně zvolit „druh testu“, který bude použit pro posouzení legitimity nerovnosti. Tato „testová odlišnost“ reflektuje judikaturu ESLP, která obecně uznává, že nerovné zacházení z některého důvodu je horší než z jiného. Zároveň umožňuje zohlednit právě různé pojetí rovnosti, kdy principiální požadavek na rovnost formální v sobě zahrnuje naprosto odlišný přístup než požadavek na rovnost materiální.

Je otázkou, nakolik v nálezu uvedený názor sdílí celé plénum Ústavního soudu. Jak již bylo řečeno v úvodu, disentující soudci se ohrazovali především proti procesnímu postupu, samotné meritum nálezu zůstalo v podstatě bez kritiky. Důvod může být dvojitý – soudci a soudkyně Ústavního soudu nemají s tímto pohledem na diskriminaci problém, nebo považovali, za předpokladu, že návrh neměl být vůbec meritorně projednán, nadbytečné se k meritu vyjadřovat. Zodpovězení této otázky se, doufám, brzy v judikatuře Ústavního soudu dočkáme.

Poznámky:

[1] Kontumační rozsudek je rozhodnutí soudu, kdy za předpokladu, že se žalovaný bez omluvy nedostaví na jednání, soud plně vyhověl žalobci.

[2] Ostatně již tak učinili například autoři knihy *Rovnost a diskriminace*. Michal Bobek, Pavla Boučková, Zdeněk Kühn (eds.). Praha: C.H. Beck, 2007.

[3] Formální rovností je myšlena rovnost založena na objektivních kritériích, rovnost materiální je založena i na subjektivních kritériích.

[4] Rozdíl mezi rovností příležitostí a rovností výsledků je možné snadno ukázat na příkladu běžeckých závodů. Pod rovností příležitostí se myslí stejná startovací čára (všichni stejně na startu), pod rovností výsledků se myslí rovnost při doběhu do cíle (všichni stejně v cíli).

[5] Nález zde výslovně hovoří o tom, že na rozdíl od akcesorické rovnosti je procesní rovnost samostatným právem.

Monitoring lidskoprávních publikací

Přehled aktuálních odborných článků o lidských právech

Veronika Bazalová – Michaela Kotalíková

Vnitrostátní právo

- Aktivní procesní legitimace občanských sdružení proti územnímu plánu (usnesení KS v Praze z 22. 11. 2012, sp. zn. 50 A 16/2012). Soudní rozhledy 1/2014.
- Crha, L.: Účel trestu z pohledu státního zástupce. Státní zastupitelství 1/2014.
- Herczeg, J. Zásada veřejnosti a přístup médií na jednání soudu (2. část). Trestněprávní revue 2/2014.
- Štěrbá, F. – Vrtek, M. – Lata, J. – Matoušková, A. – Petras, M.: Tresty alternativní a nepodmíněné. Státní zastupitelství 1/2014.
- Výborný, Š.: Aplikovatelnost trestu „zákazu vstupu“ (§ 76 TrZ) při postihu extremismu. Trestněprávní revue 2/2014.

Mezinárodní právo a právo Evropské unie

- Evropský soud pro lidská práva: Zobrazování ná-

boženských symbolů. Právní rozhledy 2/2014.

- Soudní dvůr EU: Diskriminace registrovaných partnerů. Právní rozhledy 3/2014.
- Výbor OSN: Svoboda náboženství na státních školách. Právní rozhledy 2/2014.

Politologie, mezinárodní vztahy, zahraniční politika

- Beranová, M.: Chile 2013: supervolební rok. Mezinárodní politika, 4.2.2014.
- Hejl, J.: GP Briefing: Olympijské hry v Soči: přehnaná bezpečnostní opatření?. Global politics, 27.1.2014.
- Jurásek, M.: Venezuela: když se lidé bojí vycházet ze svých domovů. Mezinárodní politika, 31.1.2014.
- Pavlikova, M.: GP Briefing: Ukrajina ve znamení násilí, rychlého spádu a otázek pro Evropu. Global politics, 24.2.2014.
- Šebok, F.: GP Briefing: Thajsko bojuje o budoucnost demokracie. Global politics, 9.2.2014.
- Vrnáková, I.: Obchodní dohody EU s Peru a Kolumbií v kontextu vztahů s Andským společenstvím. Mezinárodní politika, 10.2.2014.

www.centrumlidskaprava.cz